

FFI RAPPORT

INDIA OG PAKISTAN - Historiske, politiske og tekniske perspektiver på kjernevåpenkonflikten

TOFT Heidi Kristine, BOKHARI Laila

FFI/RAPPORT-2004/00906

INDIA OG PAKISTAN - Historiske, politiske og tekniske perspektiver på kjernevåpenkonflikten

TOFT Heidi Kristine, BOKHARI Laila

FFI/RAPPORT-2004/00906

FORSVARETS FORSKNINGSINSTITUTT
Norwegian Defence Research Establishment
Postboks 25, 2027 Kjeller, Norge

P O BOX 25
 NO-2027 KJELLER, NORWAY
REPORT DOCUMENTATION PAGE

SECURITY CLASSIFICATION OF THIS PAGE
 (when data entered)

1) PUBL/REPORT NUMBER FFI/RAPPORT-2004/00906 1a) PROJECT REFERENCE FFI-V/859/139	2) SECURITY CLASSIFICATION UNCLASSIFIED 2a) DECLASSIFICATION/DOWNGRADING SCHEDULE -	3) NUMBER OF PAGES 45		
4) TITLE INDIA OG PAKISTAN - Historiske, politiske og tekniske perspektiver på kjernevåpenkonflikten INDIA AND PAKISTAN - Historic, political and technical perspectives on the nuclear conflict				
5) NAMES OF AUTHOR(S) IN FULL (surname first) TOFT Heidi Kristine, BOKHARI Laila				
6) DISTRIBUTION STATEMENT Approved for public release. Distribution unlimited. (Offentlig tilgjengelig)				
7) INDEXING TERMS IN ENGLISH: <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> a) <u>Nuclear weapons</u> b) <u>India</u> c) <u>Pakistan</u> d) <u>Kashmir</u> e) _____ </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> IN NORWEGIAN: a) <u>Kjernevåpen</u> b) <u>India</u> c) <u>Pakistan</u> d) <u>Kashmir</u> e) <u>Atomvåpen</u> </td> </tr> </table>			a) <u>Nuclear weapons</u> b) <u>India</u> c) <u>Pakistan</u> d) <u>Kashmir</u> e) _____	IN NORWEGIAN: a) <u>Kjernevåpen</u> b) <u>India</u> c) <u>Pakistan</u> d) <u>Kashmir</u> e) <u>Atomvåpen</u>
a) <u>Nuclear weapons</u> b) <u>India</u> c) <u>Pakistan</u> d) <u>Kashmir</u> e) _____	IN NORWEGIAN: a) <u>Kjernevåpen</u> b) <u>India</u> c) <u>Pakistan</u> d) <u>Kashmir</u> e) <u>Atomvåpen</u>			
THESAURUS REFERENCE: 8) ABSTRACT India and Pakistan have fought three wars (1947, 1965 and 1971) and have had numerous nearly-war episodes. The conflict between them has been difficult to solve, mainly due to the dispute over Kashmir. India's motivations for the nuclear weapons development have been her national security against China, as well as the quest for higher international prestige. Pakistan has been motivated by national security only: To protect herself against the more powerful India. The importance of the concept of an "Islamic bomb" has been overestimated by Western analysts. In both countries, domestic politics has been decisive for the point in time for performance of the nuclear tests. The nuclear tests led to economic suffering, the internationalisation of the India-Pakistan conflict and the globalisation of the quest for Kashmir. While India confesses to a "no first-use" policy, this idea is being rejected by Pakistan, due to her conventional inferiority. Nuclear weapons might give a false illusion of deterrence. During the Kargil conflict in 1999, we saw that nuclear weapons do not deter critical low-intensity conflicts. Behind the facade of deterrence lies the risk of use. Factors that are especially critical are the regional stability, history of wars, unresolved boundary disputes and the strong position of Indian Hindu nationalism and the Pakistani military, as well as growing radical Islamism in Pakistan. During the first half of 2004, the two countries have participated in a new round of peace talks.				
9) DATE 2004-09-03	AUTHORIZED BY This page only Bjarne Haugstad	POSITION Director of Research		

ISBN-82-464-0879-8

UNCLASSIFIED

SECURITY CLASSIFICATION OF THIS PAGE
 (when data entered)

FORORD

Denne rapporten er skrevet under FFI-prosjektet ”859 Masseødeleggelsesvåpen” ved Avdeling Beskyttelse. Her fokuseres på de tekniske aspektene og trusler fra kjernefysiske og radioaktive våpen, i tillegg til trusselscenarier vedrørende kjemiske og biologiske våpen.

I prosjektet har vi foretatt et større studium av de tekniske sidene ved Indias og Pakistans kjernevåpenprogrammer. Interesserte lesere henvises til disse tre rapportene:

- *Indias kjernevåpenprogram (1);*
- *Pakistans kjernevåpenprogram (2);*
- *De kjernefysiske prøvesprengningene i India og Pakistan (1974 og 1998) (3).*

For å gjøre studiet komplett ønsket vi å gi (først og fremst) teknologiske lesere en historisk-politisk bakgrunnsforståelse av hvorfor India og Pakistan har kommet i kritiske situasjoner, og hvorfor statene har utviklet kjernevåpen. Derfor skrev vi denne rapporten i samarbeid med Avdeling Analyse. I tillegg er rapporten skrevet med en teknisk forståelse. Den er selvstendig og kan leses alene.

Disse fire dyptpløyende rapportene oppsummeres i én sammendragsrapport:

- *En vurdering av Indias og Pakistans kjernevåpenprogrammer (4).*

Arbeidet er basert på åpne kilder.

INNHOOLD

	Side	
1	INNLEDNING	9
1.1	Kildebruk	10
2	BAKGRUNN	10
2.1	Delingen av det indiske subkontinentet inkludert Kashmir	10
2.2	Utvikling siden frigjøringen	15
2.3	Argumenter for kjernevåpenutvikling	19
3	INDIAS MOTIVASJONER FOR KJERNEVÅPEN	20
3.1	Nasjonal sikkerhet	20
3.2	Internasjonal anseelse	22
3.3	Innenrikspolitikk	23
4	PAKISTANS MOTIVASJONER FOR KJERNEVÅPEN	25
4.1	Nasjonal sikkerhet	25
4.2	Internasjonal anseelse	27
4.3	Innenrikspolitikk	29
5	KONSEKVENSENE AV PRØVESPRENGNINGENE	30
5.1	Prøvesprengningen i 1974	31
5.2	Prøvesprengningene i 1998	31
6	KJERNEFYSISKE DOKTRINER	32
6.1	India: "Ingen førstebruk"	33
6.2	Pakistan: "Avskrekkende sisteinstans"	33
7	AVSKREKKINGENS BEGRENSNINGER	34
8	NYERE KONFLIKTER OG FREDSFORSØK	36
9	OPPSUMMERING OG KOMMENTARER	38
	Litteratur	41

INDIA OG PAKISTAN - Historiske, politiske og tekniske perspektiver på kjernevåpenkonflikten

1 INNLEDNING

I hope Indian scientists will use the atomic force for constructive purposes. But if India is threatened, she will inevitably try to defend herself by all means at her disposal.

(Indias statsminister Jawaharlal Nehru, 1946)

If India builds the bomb, we will eat grass or leaves, even go hungry. But we will get one of our own. We have no alternative.

(Pakistans daværende utenriksminister Zulfikar Ali Bhutto, 1965)

Det er nå nesten 60 år siden Det indiske subkontinentet ble frigjort fra Det britiske imperiet i 1947, og India og Pakistan ble opprettet som selvstendige stater. Like lenge har disse to statene vært i konflikt. I perioder har man sett forsøk på fredsforhandlinger, men ingen av dem har ført til noen permanente forbedringer i forholdet.

Dagens Sør-Asia er ikke det samme som da regionen vant sin frihet. En av de største forskjellene ligger i omfanget av ødeleggelse den enkelte stat kan påføre den andre. I 1947 var det militære utstyret som fantes i India og Pakistan kun nok til noen ukers ren strid. I dag er begge stater i besittelse av kjernevåpen, og de har demonstrert en kapasitet tilstrekkelig til å drepe millioner av mennesker på kort tid. De kjernefysiske prøvesprengningene som de begge utførte i 1998, kom ironisk nok knapt ett år etter at India og Pakistan hadde feiret sine første femti år med selvstendighet. Verdenssamfunnet har imidlertid ikke akseptert selverklæringene om å være kjernevåpenstater.

De to statene har vært i åpen krig tre ganger: i 1947, 1965 og 1971. I løpet av de senere år har vi sett flere lavintensitetskonflikter, noe som viser at kjernevåpen ikke nødvendigvis virker avskrekkende mot denne type kriser. Spesielle topper har vært prøvesprengningene i 1998, Kargil-konflikten i Kashmir i 1999, samt terrorangrepet på det indiske parlamentet i New Dehli i 2002. De to statene har ikke vært i omfattende konvensjonell krig siden de utviklet kjernevåpen, men det er usikkert om kjernevåpnene faktisk virker avskrekkende mot omfattende konvensjonelle kriger. Man har også til stadighet spekulert i hvor høy terskelen egentlig er mellom en konvensjonell krig og en totalødeleggende kjernevåpenkrig.

Denne rapporten er først og fremst skrevet for teknologer for å gi en historisk og politisk bakgrunnsforståelse. Vi har vektlagt å forstå *hvorfor* India og Pakistan har ønsket å utvikle kjernevåpen. Rapporten er skrevet med en teknisk bakgrunn, noe som kan gi samfunnsvitere en interessant vri. Både generell kunnskap og analyser er inkludert, og flere steder har vi fokusert på sentrale begivenheter. Vi har også ønsket å diskutere andre spørsmål som: Hvorfor har det

vært konflikt? Hvordan har politikken blitt ført på begge sider? Hva var det som drev hver side mot prøvesprengningene i 1998? Hva er de gjeldende kjernefysiske doktrinene og deres motivasjon? Og hva er det politiske klimaet som har gjort det mulig å videreføre denne politikken i over et halvt århundre – er det innenriks- eller utenrikspolitiske faktorer som har veid mest?

1.1 Kildebruk

De politisk relaterte kildene er primær- og sekundærkilder av nasjonal og internasjonal art. Mye faglitteratur er skrevet av både indiske og pakistanske akademikere, tidligere politikere og militære. Kjernevåpendebatten er nasjonalt sensitiv i begge stater og brukes ofte politisk på hver side. Det gjør at man må være ekstra varsom når det gjelder kildebruk. Internasjonale medier og kommentatorer er også brukt som kilder. I tillegg er en del intervjuer gjort i forbindelse med en studiereise til Pakistan mai 2003, deltagelser ved seminarer/konferanser, samt personlige møter med både pakistanske og indiske militære, akademikere, journalister og diplomater. Historiske kilder er først og fremst leksikon og andre oppslagsverk (som Encyclopædia Britannica og Dok22 (5)). De tekniske kildene er FFI-rapportene (1) (2) (3) (4).

2 BAKGRUNN

Kapittel 2 gir bakgrunnsinformasjon om hvorfor India og Pakistan har vært i konflikt. Først (delkapittel 2.1) tar vi for oss delingen av Det indiske subkontinentet. Dernest (delkapittel 2.2) behandler vi utviklingen etter delingen. Til slutt (delkapittel 2.3) presenterer vi årsaksklasser for ønske om kjernevåpenutvikling, som blir utgangspunktet for diskusjonene i kapitlene 3 og 4.

2.1 Delingen av det indiske subkontinentet inkludert Kashmir

Det indiske subkontinentet var den såkalte ”juvelen i kronen” i Det britiske imperiet. Området utgjorde det som i dag er de tre statene Pakistan, India og Bangladesh. I 1858 ble subkontinentet formelt britisk koloni, men i praksis begynte kontrollen tidligere.

Også under det britiske overherredømmet var forholdet mellom muslimene og hinduene på Det indiske subkontinentet problematisk. Indiske muslimer ønsket en egen muslimsk stat, og en idé ble presentert i 1930. I mars 1940 kom *Lahore-resolusjonen*, senere kjent som *Pakistan-resolusjonen*.¹ Den fastslo at en britisk plan for et selvstendig India ikke var akseptabel for de indiske muslimene med mindre de nordvestlige og østlige delene av subkontinentet, som har muslimsk flertall, ble utnevnt til en selvstendig stat.

Det indiske subkontinentet utviklet seg etter hvert mer til en byrde for Storbritannia enn en ressurs. Ikkevoldelig motstand fra uavhengighetsbevegelsen som var ledet av Mahatma Gandhi²

¹ Se Indias ambassade i Washington, DC (6) for resolusjonsteksten.

² Mohandas Karamchand Gandhi (1869 – 1948) fikk ærestittelen *mahatma*, ”sjelstor”. Leder for uavhengighetsbevegelsen i India (folkeleder); kom i konflikt med de britiske myndighetene og satt flere ganger i fengsel. Talsperson for passiv motstand (”ikkevold”) og økonomisk boikott av britiske varer. Forsøkte å hindre

og Jawaharlal Nehru³, førte til at Storbritannia gav avkall på Det indiske subkontinentet i 1947. Britene fryktet at det religiøse og politiske hatet mellom hinduer og muslimer ville føre til en voldsorgie i et selvstendig India. Derfor beordret den øverste britiske representanten på Det indiske subkontinentet, lord Mountbatten, en oppdeling av kolonien i to deler. Den muslimske staten Pakistan skulle skilles ut fra India. (5) Pakistan og Israel er de to eneste statene i verden som er opprettet på grunn av religiøse hensyn.

Figur 2-1 *Situasjonen på Det indiske subkontinentet før kolonioppløsningen i 1947. Alle geografiske områder er markert med både fargekode og mønsterkode. Fargekodene viser religionene til fyrstene, mens mønsterkodene viser religionene til flertallet av innbyggerne. Spesielt ser vi at i fyrstedømmet Jammu og Kashmir var fyrsten hindu, mens folkeflertallet var muslimsk. Hentet fra Encyclopædia Britannica (8) og gjengitt med tillatelse.*

oppdelingen av India i en muslimsk stat og en hinduistisk stat i 1947. Faste var virkemiddel for å få India og Pakistan til å ordne sine tvistemål i minnelighet. Myrdet i 1948 av fanatisk hindunasjonalist. (7)

³ Jawaharlal Pandit Nehru (1889 – 1964). Indisk advokat og politiker. Ble Indias første statsminister og utenriksminister i 1947. Far til Indira Gandhi.

India har aldri vært én samlet nasjon (såkalt entitet), men har alltid bestått av mange nasjoner med forskjellige språk. Ved unionsoppløsningen bestod landet av cirka 570 fyrstedømmer, se Figur 2-1. To britiske komiteer (med enkelte indiske observatører) ble nedsatt for å avgjøre hvordan Det indiske subkontinentet skulle deles. De besluttet at fyrstedømmer med muslimsk flertall skulle danne Pakistan, mens de resterende fyrstedømmene skulle utgjøre India. Områdene Punjab og Bengal måtte deles.

Den nye staten Pakistan ble geografisk todelt. Vest-Pakistan ble lokalisert vest for India, og Øst-Pakistan i øst. Det tidligere Vest-Pakistan er i dag den nåværende staten Pakistan, mens det tidligere Øst-Pakistan er dagens Bangladesh. Se Figur 2-2.

Figur 2-2 Det indiske subkontinentet i dag. Da Pakistan ble selvstendig, bestod staten av både dagens Pakistan (den gang Vest-Pakistan) og dagens Bangladesh (den gang Øst-Pakistan). Med forbehold om uløste grensekonflikter er Indias areal ca 3 166 000 km² og Pakistans ca 796 000 km². Folketallet ble i 2002 anslått til henholdsvis 1 048 millioner og 146 millioner.

I forbindelse med oppdelingen av subkontinentet flyktet minst ti millioner hinduer, muslimer og sikher over grensene fordi de bodde i "feil" stat. I denne omrokkeringen ble kanskje én million mennesker drept på grunn av konflikter i grenseområdene. (8)

Fyrstene fikk tilbud om å oppgi sin makt og land mot betydelig pensjon og andre goder. De ble anmodet om å respektere folkeflertallet i fyrstedømmet sitt og følge komiteens anbefaling om fremtidig tilhørighet. Det er i dag uenighet om hvor stor mulighet fyrstene selv hadde til å bestemme. Takket være sterk lobbyvirksomhet fra Mountbattens side takket de fleste lederne ja til tilbudet. (5)

Det var imidlertid tre fyrster som var motvillige: fyrstene i Jammu og Kashmir, i Junagadh og i Hyderabad. Se Figur 2-1. I fyrstedømmet Jammu og Kashmir var fyrsten hindu, mens folkeflertallet var muslimsk. Landet skulle etter britisk anbefaling derfor være pakistansk. I Junagadh og Hyderabad var fyrstene muslimer, mens befolkningen hovedsakelig var hinduistisk. Derfor skulle disse være indiske, men fyrstene motsatte seg dette. Motstanden i Junagadh og Hyderabad ble endt ved indisk invasjon i 1947.

Landområdet i Jammu og Kashmir hadde blitt etablert som en enhet (fyrstedømme) så sent som i 1846. Dette var ikke annet enn et britisk trekk på stormaktenes sjakkbord. Dette gav Storbritannia en "bufferzone" mot Kina og Russland og støttet den britiske invasjonen av Det indiske subkontinentet. Fyrstedømmet Jammu og Kashmir var ikke sterkt sammensmeltet, men dette ble ikke et problem før Storbritannia trakk seg ut av Det indiske subkontinentet. (9) Kashmir har for India vært et symbol på trosfrihet og toleranse, der mennesker med ulike religioner har levd fredelig side om side. Muslimene der har vært karakterisert som spesielt liberale og følgere av sufi-tradisjonen. (5) Religionen i seg selv har derfor ikke vært det egentlige problemet, men heller stormaktspolitikken. Figur 2-3 viser et landskapsbilde fra Jammu og Kashmir – et område som er så vakkert at det har blitt kalt et paradys på jord.

Jammu og Kashmir grenset til både Pakistan og India. Ved uavhengigheten var om lag tre fjerdedeler av befolkningen muslimsk. Flertallet ønsket innlemmelse i Pakistan. Maharaja Hari Singh forsøkte først å la fyrstedømmet være en selvstendig stat. Men i oktober 1947 invaderte pakistanske styrker området med britiske tanks. Dette var ingenting annet enn hva India gjorde med områdene som britene hadde bestemt skulle tilhøre India.

Figur 2-3 Jammu og Kashmir ligger høyt oppe i Himalaya-fjellkjeden. Det er så vakkert at det har blitt kalt et paradys på jord. Hentet fra (10).

Den pakistanske invasjonen av Jammu og Kashmir utløste den første krigen mellom India og Pakistan – bare to måneder etter uavhengigheten fra Storbritannia. Den fremskyndte også maharaja Hari Singhs avgjørelse om å skrive under en avtale (av 27. oktober 1947) som overlot landet hans til India. Indiske styrker ble sendt inn for å støtte maharajaen og for å sikre området som India hadde blitt tilkjent. (8)

Det er diskusjon om hvorvidt maharaja Hari Singh ble presset av inderne til å overlate landet sitt til India. Det er også en sentral debatt i Pakistan om Jammu og Kashmir ville ha blitt en selvstendig stat dersom India ikke hadde sendt inn sine tropper i 1947. (5)

I 1948 kom en FN-resolusjon⁴ som innførte våpenhvile mellom India og Pakistan. FN opprettet den såkalte *kontrollinjen*⁵. Kontrollinjen er en 800 kilometer lang grenselinje som delte Jammu og Kashmir i to deler, og slik har situasjonen vært siden. Den nordligste delen av området, som vi heretter kaller *Azad-Kashmir* eller *pakistansk Kashmir*, utgjorde omtrent en tredjedel. Den skulle være Pakistan-kontrollert. Den resterende delen, som beholdt navnet *Jammu og Kashmir* (og som vi heretter kaller *indisk Jammu og Kashmir*) skulle være India-kontrollert. Begge stater gjorde imidlertid krav på hele området, som vi heretter kaller *Kashmir* eller *Kashmir før 1947*.

FN-resolusjonen av 1948 vedtok også at det skal avholdes folkeavstemning i Kashmir for å la folket avgjøre om området skal innlemmes i India eller Pakistan. Det står imidlertid ikke i resolusjonen når folkeavstemningen skal finne sted. Britiske og pakistanske ledere kritiserte maharaja Hari Singh for ikke å handle i tråd med befolkningens ønske, men ble enige om å akseptere at Kashmir fikk være en del av India inntil en folkeavstemning i delstaten skulle avgjøre tilhørigheten (5).

Indias statsminister Nehru var innstilt på folkeavstemning så snart de første opptøyene etter unionsoppløsningen hadde avtatt (8). Etter at Pakistan begynte å motta våpen fra USA i 1954, gikk han tilbake på dette.

Folkeavstemningen i Kashmir har aldri blitt avholdt. Kravet ble opprettholdt av Pakistan helt frem til 2003, da president Musharraf sa at kravet kunne trekkes (se kapittel 8). Kontrollinjen

Figur 2-4 Dagens grensetrekking i Kashmir. Den grønne delen er Pakistan-kontrollert (*Azad-Kashmir*), den blå er India-kontrollert (*indisk Jammu og Kashmir*), mens det røde er kinesisk territorium (*Aksai Chin*). Skillet mellom grønt og blått område er kontrollinjen (*LoC*). Basert på (11).

⁴ Resolusjonsteksten fins på hjemmesiden til Indias ambassade i Washington, DC (6).

⁵ Det opprinnelige uttrykket er *Line of Control* ("LoC").

mellom India og Pakistan gjelder fremdeles, og den ble opprettholdt som grenseovergang i fredsavtalen som ble undertegnet i byen Simla i 1972 (Simla-avtalen⁶). Kontrollinjen har imidlertid ikke forhindret konflikter statene imellom.

Også Kina blandet seg inn i delingen av Kashmir. Da Det indiske subkontinentet ble frigjort fra Storbritannia i 1947, var ikke grensekonfliktene mellom India og Kina løst, verken i eller utenfor Kashmir. Forholdet mellom de to statene var spent på 1950-tallet. Kina hadde okkupert området Aksai Chin, som utgjør omtrent en femtedel av Kashmir. (8) Kina mener Aksai Chin tradisjonelt har vært sitt og aksepterte aldri britenes grensetrekking. (9) (12) Figur 2-4 viser dagens politiske inndeling av Kashmir.

2.2 Utvikling siden frigjøringen

I 1947 ble Det indiske subkontinentet delt i to stater: India og Pakistan. Pakistan var todelt (Øst- og Vest-Pakistan). I en krig i 1971 rev Øst-Pakistan seg løs fra Pakistan og dannet den uavhengige staten Bangladesh. Se Figur 2-2. Slik har situasjonen i Sør-Asia vært i etterkant. Kartene i Figur 2-5 og Figur 2-6 viser henholdsvis dagens Pakistan og India.

Helt siden frigjøringen fra Storbritannia har det vært et spent forhold mellom India og Pakistan. Tre ganger, i 1947, 1965 og 1971, har det vært åpen krig, og det har dessuten funnet sted utallige konflikter og sammenstøt som har bidratt til å holde den ansente situasjonen ved like.

For en stor del ser konfliktene ut til å ha sammenheng med den uønskede delingen av Kashmir-området langs grensen mellom de to statene. "Alle" indere og pakistanere får Kashmir-saken inn med morsmelken. Begge parter har mistet mange menneskeliv og har nok vanskelig for å legge det bak seg. For Pakistan er det i tillegg viktig å beholde vannforsyningen sin. Elver fra fjellene renner gjennom Kashmir og inn til de fruktbare områdene i Pakistan, og staten er helt avhengig av at dette blir opprettholdt (13). Å sørge for at det muslimske flertallet i indisk Jammu og Kashmir ikke "lider" under indisk styre, er også viktig. Enkelte har hevdet at kampen om Kashmir faktisk er det eneste som holder den etnisk varierte staten Pakistan sammen (14). Én forklaring på at India har tviholdt på Kashmir kan være at flere områder ønsker å bryte ut, og man vil ikke oppmuntre innbyggerne i disse områdene til eventuelt å følge etter. Man føler sin rett til Kashmir i avtalen som maharaja Hari Singh skrev under på i 1947.

Det har vært et viktig diskusjonstema om Kashmir burde tilhøre India eller Pakistan, om dagens grense skal bli permanent, eller om Kashmir burde bli en selvstendig stat. På 1980-tallet begynte muslimer i indisk Jammu og Kashmir (de såkalte separatistene) arbeidet for kasjmirsk selvstyre. I 1989 startet separatistene et væpnet opprør. Indiske soldater ble utsendt til området og har vært der siden. Pakistan har bekreftet at de støtter separatistene moralsk og diplomatisk. (Man kan spekulere i om de også er støttet med våpen.) I indisk Jammu og Kashmir har det vært gjensidige anklager fra muslimsk og hinduistisk hold om tortur, voldtekter og drap. (5)

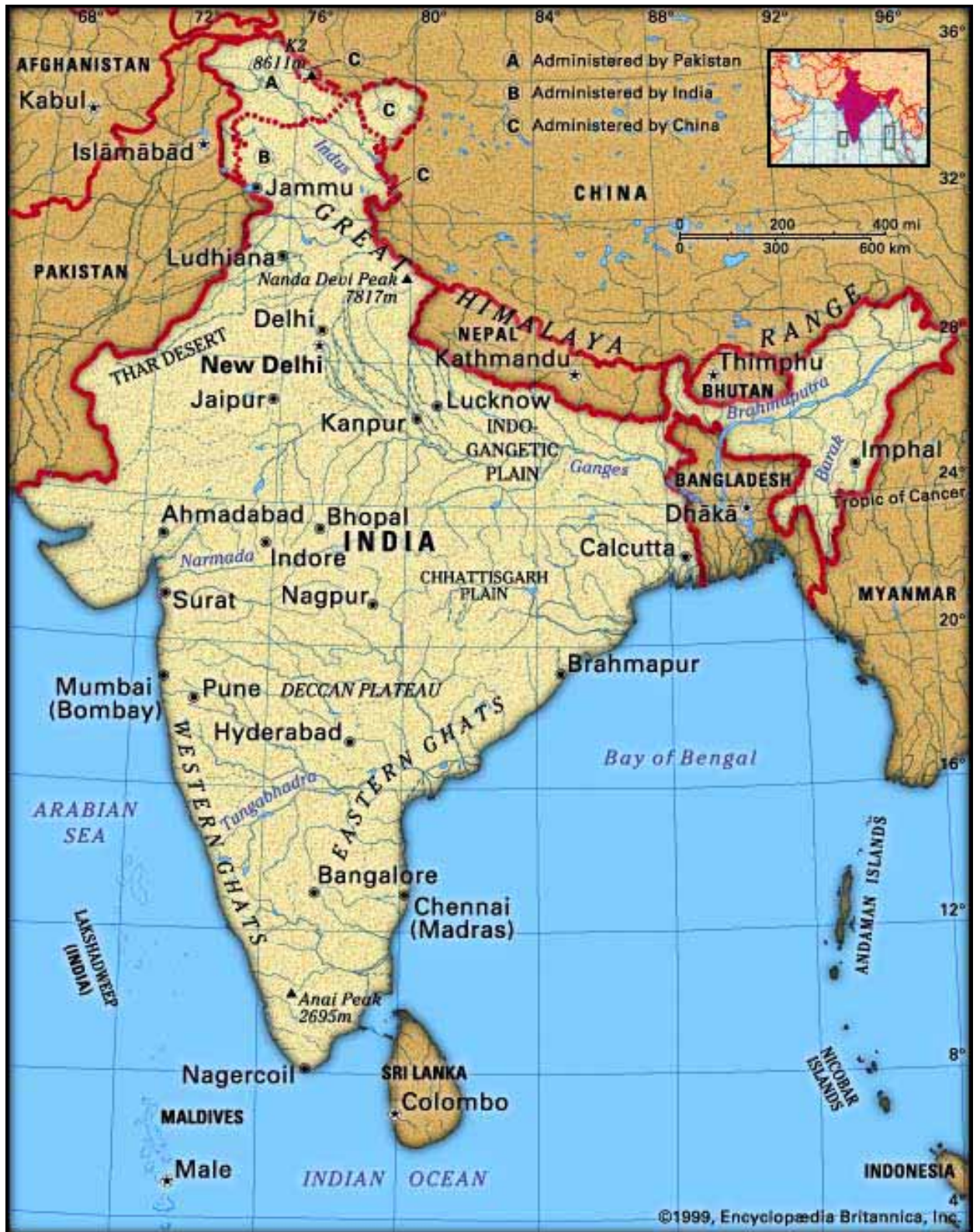
⁶ Avtaleteksten fins på hjemmesiden til Indias ambassade i Washington, DC (6). Avtalen stadfestet også at begge parter skulle jobbe for å løse problemet med Kashmir.

Figur 2-5 Kartet viser dagens Pakistan. Den pakistanskkontrollerte delen av det opprinnelige Jammu og Kashmir er inkludert. Området ligger i nord og utgjør området øst for den røde, nesten vertikale linjen gjennom Nord-Pakistan (som markerer grensen mot det omstridte området). Kontrollinjen, som er dagens grense mellom India og Pakistan, er stiplet og ligger i nordøst. Hentet fra Encyclopædia Britannica (15) og gjengitt med tillatelse.

I praksis har India og Pakistan slåss en kontinuerlig lavintensitetskrig i grenseområdene mellom pakistansk og indisk del av Kashmir siden 1989. Væpnede sammenstøt mellom separatister og indiske styrker er nærmest dagligdags, og over 65 000 mennesker skal være drept (16). Likevel stilnet det kasjmirske opprøret noe på slutten av 1990-tallet. Turistindustrien bedret seg, og det indiske militæret hevdet at antallet aktive opprørere var halvert. (17) (18)

De to statene er svært ulike både i folketall, geografi, religion og politikk. Med forbehold om uløste grensekonflikter er Indias areal ca 3 166 000 km² og Pakistans ca 796 000 km². Befolkningene i de to statene er sterkt sammensatt og snakker hundrevis av forskjellige språk og dialekter.

Figur 2-6 Kartet viser dagens India, bortsett fra området "A", som er Pakistan-kontrollert, og "C", som er Kina-kontrollert. Kontrollinjen er den stiplede, røde linjen mellom "A" og "B". Hentet fra Encyclopædia Britannica (19) og gjengitt med tillatelse.

Etter Kina er India verdens mest folkerike stat. Folketallene ble i 2002 anslått til 1 048 millioner (India) og 146 millioner (Pakistan). India har altså hele sju ganger flere innbyggere enn Pakistan. Dette gir seg også utslag i en indisk konvensjonell styrke som er langt større enn den pakistanske, selv om Pakistan investerer en relativt større andel av sitt brutto nasjonalprodukt i militæret.

Pakistan er muslimsk, mens India er en sekulær stat, men med et overveiende flertall av hinduer. Selv om Pakistan er verdens største muslimske stat, har India i antall faktisk flere muslimer enn Pakistan. India har tilsynelatende en mer rotfestet demokratisk styreform enn Pakistan og har i storpolitikken for det meste vært orientert mot Sovjetunionen/Russland. Pakistan har på sin side i perioder samarbeidet nært med USA og andre vestlige stater og forøvrig også hatt et nært forhold til Kina. Indias forhold til Kina har på sin side vært alt annet enn nært. Det er uavklarte grensekonflikter, og i 1962 var det åpen krig mellom de to statene.

På den andre siden har også inderne og pakistanerne mye til felles – som historie og kultur. Oppdelingen av det indiske subkontinentet i 1947 medførte også at familier ble splittet. Sammenstøtene som har vært, har vekslet med flere forsøk på fredsprosesser.

Når det gjelder internasjonal folkerett, står India og Pakistan utenfor de fleste kjernevåpenrelaterte avtalene. Det gjelder både Ikke-spredningsavtalen (NPT, 1968)⁷ og Prøvestansavtalen (CTBT, 1996)⁸. Ikke-spredningsavtalen deler verden i to og definerer *det etablerte kjernevåpenskiellet*, der bare USA, Sovjetunionen/ Russland, Storbritannia, Frankrike og Kina midlertidig får ha kjernevåpen, og ingen andre. Disse fem er de såkalte *anerkjente kjernevåpenstatene*, og disse hadde gjennomført kjernefysiske prøvesprengninger før Ikke-spredningsavtalen ble ferdigforhandlet. India og Pakistan er altså definert blant statene som ikke skal ha kjernevåpen. Videre forbyr Prøvestansavtalen alle prøvesprengninger (unntatt subkritiske). Det er påkrevd at 44 såkalt *anneks 2-stater* (som inkluderer India og Pakistan) skal ratifisere avtalen før den kan tre i kraft. Den eneste avtalen der de to rivalene er parter, er Den delvise prøvestansavtalen (LTBT)⁹. Denne avtalen forbyr alle prøvesprengninger unntatt underjordiske. (Mer informasjon om kjernevåpenrelaterte folkerettslige avtaler er samlet i FFI-rapporten (20).)

Uten tvil har Ikke-spredningsavtalen vært med på å danne grunnlaget for og utviklingen av en normativ forutsetning for ikke-spredning av kjernevåpen. Dette er viktig på to måter: Først understøtter avtalen den nesten globale enigheten om at man ikke ønsker at nye stater skal tilegne seg kjernevåpen, og i tillegg skal avtalen bidra som forsikring for partene om at i prinsippet skal ingen flere stater kunne anskaffe seg ikke-overvåkede anlegg (som kan

⁷ Fullt navn er *Traktat om ikke-spredning av kjernefysiske våpen* av 1. juli 1968. Den omtales ofte som "NPT" etter det engelske kortnavnet "Non-Proliferation Treaty". (20)

⁸ Fullt navn er *Traktat om totalforbud mot kjernefysiske prøvesprengninger (CTBT)* av 10. september 1996. Den kalles ofte "Prøvestansavtalen" eller "CTBT-avtalen", det siste etter det engelske navnet *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*. (20)

⁹ Fullt navn er *Traktat om forbud mot prøver med kjernefysiske våpen i atmosfæren, det ytre verdensrom og under vannet* av 5. august 1963. Den omtales ofte som "LTBT" etter det engelske kortnavnet "Limited Test Ban Treaty". (20)

misbrukes). Men for en liten gruppe stater, deriblant India og Pakistan, er Ikke-spredningsavtalen ikke tilstrekkelig. Disse statene ser sin egen sikkerhetssituasjon som så utfordrende at det er behov for en kjernefysisk forsikring.

Til tross for interne problemer og stor fattigdom har India og Pakistan investert svært store summer i utvikling av kjernefysiske våpen. I begynnelsen var programmene fredelige og skulle sikre statene energikilder. Opprinnelsen til det indiske kjernefysiske energiprogrammet kan spores tilbake til dr Homi Bhabha (1909 – 1966), som tok med seg ideen tilbake fra Cambridge-universitetet i Storbritannia, og som ofte kalles ”arkitekten bak Indias kjernefysiske program. Et forskningsinstitutt ble startet opp i 1945, før selvstendighetstiden. Den indiske atomenergikommisjonen ble stiftet i 1948 og den pakistanske i 1956. Pakistan var noe senere ute fordi lederne var mer enn nok sysselsatt med å forsøke å bevare den interne roen og å samle den nye staten, mens India umiddelbart så moderne teknologi som et middel for å fremme statens utvikling.

De to statene nøt godt av det idealistiske, amerikanske programmet Atoms for Peace (etablert 1953), der nye stater kunne motta kjernefysisk teknologi mot å love å ikke utvikle kjernevåpen. I begynnelsen var det ingen heftelser om internasjonal overvåkning av anleggene. Indias første kjernefysiske reaktor (Apsara) startet opp i 1957. Pakistans første (Pakistan Atomic Research Reactor 1) startet opp i 1965, og denne ble underlagt overvåkning. Den indiske statsministeren Nehru (statsminister 1947 – 1964) var på politisk nivå imot oppstart av et kjernevåpenprogram. Hans motstand skyldtes spesielt de enorme kostnadene kjernevåpenutvikling ville føre til, og India var et fattig utviklingsland med helt andre sosioøkonomiske problemer som måtte prioriteres (22).

India er antatt å ha startet på kjernevåpenarbeid i løpet av siste halvdel av 1960-tallet, mens første ladning skal ha blitt påbegynt ca 1972. Den første indiske prøvesprengningen kom i mai 1974. (1) Pakistan startet et våpenrettet program i 1972 og antas å ha begynt å fabrikere sine første ladninger rundt 1989/1990. Første pakistanske prøvesprengning kom i mai 1998, kort tid etter Indias andre runde (også i mai 1998). (2) Alle de tre rundene med prøvesprengninger viste at begge stater har fungerende kjernevåpenkapasitet (3).

2.3 Argumenter for kjernevåpenutvikling

Frem til nå har vi beskrevet den historiske og politiske utviklingen i forholdet mellom India og Pakistan og gitt en introduksjon til hvilke problemstillinger som fins. I kapitlene 3 og 4 skal vi diskutere hvorfor de to statene har utviklet kjernevåpen. Tre årsaksklasser blir ofte fremhevet som argumenter for stater generelt (23):¹⁰

¹⁰ Tidligere regnet man med en fjerde årsaksklasse, ”det industri-teknologiske kompleks”, som argumenterte med at industrien selv var med på holde et teknologikapløp i gang. Alle stater som hadde teknologi for å utvikle kjernevåpen, ville gjøre det. Argumentet er nå gått mer eller mindre i glemmeboken fordi det har vist seg ikke å medføre riktighet. (23)

1. *Nasjonal sikkerhet*

Staten anskaffer kjernevåpen med begrunnelse i oppfattelsen av en ekstern trussel;

2. *Internasjonal anseelse*

Staten anskaffer kjernevåpen for å oppnå politisk makt og respekt fra andre stater;

3. *Innenrikspolitikk*

Staten anskaffer kjernevåpen av innenrikspolitiske årsaker.

Et typisk trekk er at en stat er mest bekymret for hva den største antatte konkurrenten kan tenkes å foreta seg. Siden India og Pakistan ble opprettet i 1947, har statene fokusert på hverandre, og det ser man i at Kashmir er uromomentet som stadig dukker opp. For Pakistan er det altoverskyggende problemet India. Men for India vurderes Kina å være den største faren og er motivasjonen.

3 INDIAS MOTIVASJONER FOR KJERNEVÅPEN

Vi skal nå se på hva som har vært de indiske motivasjonene for kjernevåpen. Metodikken er å drøfte hvordan de tre årsaksklassene forholder seg som argumenter. Delkapittel 3.1 tar for seg den nasjonale sikkerheten, delkapittel 3.2 omhandler den internasjonale anseelsen, mens kapittelet avsluttes med betraktninger om de innenrikspolitiske forholdene i delkapittel 3.3.

3.1 Nasjonal sikkerhet

Argumentert med hensynet til nasjonal sikkerhet er Kina hovedmotivasjonen for at India har startet opp et kjernevåpenprogram.

India og Kina var på 1940-tallet begge moderne, postkoloniale stater med rike historier. På begynnelsen av 1920-tallet opplevde de hver for seg en ”oppvåkning” av nasjonalistbevegelser, noe som kom til å fremheve den historiske storheten.

I tiden etter at Sør-Asia ble fristilt fra Storbritannia fulgte India og Kina forskjellige utviklingsretninger, henholdsvis sosialismen og kommunismen. Disse ideologiene ble konkurrerende modeller for to ulike grupper utviklingsland. Grensekonfliktene mellom India og Kina var ikke løst. På tross av en oppmykning i forholdet mellom de to statene på 1950-tallet, opplevde man på 1960-tallet igjen en forverring, spesielt på grunn av grensekonfliktene, og Kina kontrollerte deler av Kashmir. Etter om lag ti år kulminerte grensedisputten i krig i oktober 1962. Indiske styrker ble tatt på sengen og led store tap. Kina vant og tok til seg mer av Kashmir. I dag har Kina kontrollen over området Aksai Chin og en ”tarm” i det nordlige Kashmir (det røde området i Figur 2-4).¹¹

Tapet var et ydmykende nederlag for India. India fikk som et grunnleggende sikkerhetspolitisk mål å forhindre et nytt angrep fra Kina. På hjemmebane måtte statsminister Nehru finne seg i

¹¹ India krever fremdeles Kina for råderetten. (8) Pakistan gav ”tarmen” i nord til Kina i 1963, men India bestrider gyldigheten av denne overdragelsen. (21) (24)

økte forsvarsutgifter. Et enormt program for å modernisere forsvaret ble satt i verk for å møte avdekkede svakheter.

Et skifte i kjernevåpenspørsmålet både hos den politiske elite og i opinionen kom som et resultat av 1962-krigen. Statsminister Lal Bahadur Shastri (statsminister 1964 – 1966) møtte ytterligere sterkt press etter at Kina prøvesprengte første gang i 1964, og da Kina kunne regnes for å være en kjernevåpenstat. Et argument mot kjernevåpenutvikling var de store økonomiske kostnadene et slikt program ville medføre. Dr Homi Bhabha (som var leder av atomenergikommisjonen) hevdet imidlertid at de ”kunne bygge et kjernevåpen på 18 måneder”. (25) Andre mente at India isteden burde gi avkall på sin alliansefrihet og øke sin sikkerhet gjennom å knytte seg til enten Warszawa-pakten eller NATO.

India valgte fortsatt å stå alene, men statsminister Shastri inngikk en kompromissløsning: Man kunne være villig til å gjennomføre kjernefysiske prøvesprengninger for fredelige formål. Forskning på utvikling av kjernefysiske ladninger kunne begynne. Samtidig ble hans militære rådgivere bedt om å evaluere den kjernefysiske trusselen fra Kina.

Statsminister Indira Gandhi (statsminister 1966 – 1975) kontaktet noen år senere stormaktene USA, Storbritannia og Sovjetunionen og spurte om støtte av deres kjernevåpen ved en eventuell trussel. Da ingen av statene var villige til å gi en slik garanti, økte presset på Regjeringen om å utvikle egne kjernevåpen. Å forhindre et nytt angrep fra Kina har blitt stående som det indiske kjernevåpenprogrammets *raison d'être*.

India skal ha begynt å designe sin første kjernefysiske ladning, og dermed tatt de første faktiske stegene innen et våpenrettet program, på midten eller slutten av 1960-tallet (1). Den våpenrettede forskningen var tabu og ble generelt ikke offentlig diskutert i den indiske politikken. Kort tid etter 1971-krigen mot Pakistan endret dette seg, og temaet begynte å komme mer frem i lyset.

Krigen i 1971 begynte med at de to geografisk atskilte delene Øst- og Vest-Pakistan startet en borgerkrig. Indiske styrker blandet seg inn i krigen, slik at den tredje krigen mellom India og Pakistan var et faktum. Støttet med sovjetiske våpen gikk India inn på Øst-Pakistans side og hjalp denne med å løsrive seg (for så å danne Bangladesh). I denne krigen ble et hangarskip fra den amerikanske stillehavsflåten sendt til Bengalbukta utenfor India (se Figur 2-2). Det var et mislykket forsøk på å støtte den vestpakistanske siden, men også en klar beskjed til India om ikke å gå inn med militære styrker også i Vest-Pakistan. (8) Det truende hangarskipet skapte indisk frykt for et ensidig kjernevåpenangrep. Det var ikke lenge etter, i 1972, at statsminister Indira Gandhi gav en formell godkjennelse til å bygge en kjernefysisk ladning – etter designen som nylig skal ha vært ferdig (1).

Plutoniumet ble dannet i en reaktor (Cirus) som var levert av Canada (oppstart i 1960). Plutoniumet fra det brukte reaktorbrenselet ble separert ut i et gjenvinningsanlegg (Trombay) med amerikansk opprinnelse (i drift fra 1964). Disse teknologioverføringene ble gjort mulig

under Atoms for Peace, og betingelsen var fredelig bruk, men India slapp overvåkning. India hevdet at prøvesprengningen i 1974, som bestod av én eksplosjon, var ”fredelig”.¹² Teknologien skulle utnyttes til å studere bristningseffekter i stein, undergrunnsbevegelser, inneslutning av radioaktivitet og problemene forbundet med atkomst til prøvesprengningsområdet etter detonasjon. Offisielt skulle ikke India lage kjernevåpen. Med denne prøvesprengningen i 1974 fikk India uansett demonstrert overfor andre stater sin kompetanse til å lage kjernefysiske ladninger, og man fikk trolig konstatert at designen gav den ønskede sprengkraften. (3) (Mer om det indiske kjernevåpenprogrammet i FFI-rapporten (1).)

Prøvesprengningen befestet ikke minst Indias militære dominans over Pakistan. Pakistan hadde nylig besluttet å skulle utvikle kjernevåpen, men ytterligere mange års forskning og utvikling skulle vise seg å være påkrevd. (Bygging av første ladning startet muligens rundt 1989/1990 (2).) Likevel var nok innenrikspolitiske faktorer sentrale for Indias beslutning om å gjennomføre den første prøvesprengningen (mer i delkapittel 3.3).

I april 1998 prøveskjøt Pakistan for første gang mellomdistansemissilet Ghauri I. Dette missilet har en rekkevidde på 1 300 – 1 500 km og kan nå det meste av India (2). Innføringen av Ghauri I representerte en økning i trusselnivået, og i India kom det krav om å forsvare seg. De indiske prøvesprengningene i mai 1998 kom rett etter en advarsel fra Regjeringen om at Pakistan måtte stanse sin anti-India-politikk, spesielt i forhold til Kashmir (26). Men bare dager før prøvesprengningene i Pokhran uttalte den indiske forsvarsministeren George Fernandes at Kina er Indias ”potensielle trussel nummer én”. I et brev til USAs daværende president Bill Clinton skal Indias statsminister Atal Behari Vajpayee (statsminister 1998 – 2004) også ha oppgitt Kina som hovedmotivasjonen for prøvesprengningene. Innholdet i brevet ble lekket til pressen og gjorde Kina forarget. Bedringsprosessen i løpet av det siste tiåret i forholdet til den mektige naboen ble ødelagt. (27) (28) (29) Vi mener likevel at selve tidspunktet for prøvesprengningene først og fremst ble bestemt av innenrikspolitiske, eventuelt tekniske, hensyn (se delkapittel 3.3). Kravene om å forsvare seg (i hvert fall overfor Pakistan) var heller offentlig retorikk.

3.2 Internasjonal anseelse

Indias innføring av kjernevåpen var også til dels motivert av hensynet til den internasjonale anseelsen.

Dr Bhabha mente at kjernevåpen kunne hjelpe India å bli en supermakt. Et kjernefysisk program, som inkluderte både kjernekraftreaktorer og kjernevåpen, ville gi store økonomiske fordeler: India kunne bli blant de fem største maktene innen 2020 – og selvsikker på sin egen nasjonale trygghet. (30) Likevel startet ikke indisk forskning på kjernefysiske ladninger i dr Bhabhas levetid.

¹² Mer diskusjon av den ”fredelige” hensikten med 1974-eksplosjonen fins i FFI-rapporten om de indiske og pakistanske prøvesprengningene (3).

Seieren over Vest-Pakistan i 1971 beviste at India var militært overlegen i Sør-Asia. Dette fungerte også som en inspirasjon for India om ytterligere å hevde seg regionalt gjennom utvikling av kjernevåpenkompetanse.

India er i dag verdens mest folkerike demokrati, og staten ønsker å bli behandlet som ”en av de store” på den globale arenaen. På mange måter håper India på en like stor grad av internasjonal anseelse som Kina har opparbeidet seg. India sammenligner seg selv med Kina og viser til at denne staten er anerkjent som kjernevåpenstat. India har åpenbart følt seg uteglemt siden kjernevåpenskiellet ble etablert i 1968. Indias første prøvesprengning kom i 1974, for sent til å bli anerkjent. I 1995, tre år før den andre runden med indiske prøvesprengninger, ble Ikke-spredningsavtalen forlenget på ubestemt tid, og kjernevåpenskiellet ble befestet. Kina har i tillegg permanent medlemskap i FNs sikkerhetsråd. Ifølge indiske politikere og tjenestemenn har det for andre stater stått stor respekt i å ha kjernevåpenkapasitet, og India vil gjerne bli inkludert i eliten.

La oss som eksempel se på et sitat fra en sentral politiker i det hindunasjonalistiske partiet Bharatiya Janata Party (BJP) etter prøvesprengningene i 1998 (31):

Nuclear weapons remain a key indicator of state power. Since this currency is operational in large parts of the globe, India was left with no choice but to update and validate the capability that had been demonstrated twenty-four years ago in the nuclear test of 1974.

I forbindelse med prøvesprengningene i 1998 erklærte India seg som kjernevåpenstat. Dette har ikke blitt anerkjent av verdenssamfunnet, men tvert imot avvist under Tilsynskonferansen til Ikke-spredningsavtalen i år 2000 (20). (Det samme gjelder Pakistan.) Selv om Indias tekniske suksess innen generell bygging av kjernefysiske ladninger var ubestridt, vakte annonseringen av en vellykket detonasjon av en fullskala prøvesprengning av en totrinns termonukleær ladning¹³ som regel skepsis internasjonalt. Årsaken er at termonukleære ladninger er den mest avanserte type kjernevåpen. (3)

3.3 Innenrikspolitik

Vi har sett at nasjonal sikkerhet og internasjonal anseelse har vært viktige rasjonaler for indisk kjernevåpenutvikling. Når det gjelder prøvesprengning, vil derimot argumenter heller være innenrikspolitiske og tekniske.

India antas selv å ha utviklet sine kjernevåpendesigner (1). I et slikt selvstendig tilfelle vil en stat generelt nok ha et ønske om en fullskala bekreftelse på at designen fungerer, samt å få teknisk utbytte og resultater fra en eksplosjon, som kunne brukes i det videre arbeidet. Teknologi kan derfor være argumenter for kjernefysisk prøvesprengning. Imidlertid kan man anta at når en stat utvikler slike ”førstegenerasjons” kjernevåpen, vil man komme nær en bekreftelse med eksperimenter som ikke er fullskala. I 1974 utførte India én eksplosjon, og det var statens

¹³ Kalles også ”hydrogenbombe”.

første. Ved neste runde av prøvesprengninger, i 1998, sier India selv at flere nye våpendesigner ble testet (3). Det eksisterer naturlig nok ingen uavhengig bekreftelse på nyvinningene, men i så fall vil man ha et vesentlig teknisk argument for prøvesprengning.

Dessuten kan innenrikspolitiske argumenter ha vært brukt både for gjennomføring i det hele tatt og for valg av tidspunkt, og det gjelder både i 1974 og ikke minst i 1998. La oss se på dette.

Forholdet til utenlandske makter var i mai 1974 ikke på en ansent bølgetopp. Man kan ha valgt å prøvesprengne i et forsøk på å fjerne folkets oppmerksomhet fra statens interne problemer. Prøvesprengningen virket som en mirakelkur for Indira Gandhis svake og ustabile regjering, som fikk økt støtte. Mange indere så på hendelsen som en stor teknisk og vitenskapelig seier, og den nasjonale selvfølelsen økte. Prøvesprengningen bidrog imidlertid lite til å løse statens sosioøkonomiske utfordringer, heller tvert imot. (32)

I en lang periode etter 1974 benektet India å ha kjernevåpen. De offisielle uttalelsene var at hensikten ikke var å utnytte kompetansen i våpenøymed. Kjernefysiske ladninger var imidlertid klare, og vi antar at forskerne hadde konkludert med at de fungerte (3). De ”fredelige” ladningene kunne teknisk sett benyttes som kjernevåpen, kanskje begrenset av fly som leveringsmiddel for denne første designen. Enkelte sterke krefter i India ønsket å gå videre og annonsere en våpenaktuell kapasitet.

I mai 1996 fikk så Bharatiya Janata Party statsministerposisjonen i 13 dager. Sentralt i filosofien til partiet står ideen om å gjenvinne den gamle hindusivilisasjonen, som ble ødelagt av den muslimske invasjonen i det 16. århundret, og siden av den britiske koloniseringen. Hinduismen ønskes innført som statsreligion. For BJP innebærer makt militær makt, og militær makt innebærer kjernevåpenkapasitet. BJP og partiets forløpere har faktisk jobbet for kjernevåpenutvikling de siste 40 årene (33). Begrunnelsen er at de ”ikke vil se India bli sprengt i filler av Pakistan eller Kina fordi India ikke har kjernevåpen” (34).

Ett av de få tiltakene som BJP-lederen Vajpayee rakk å gjennomføre da han var statsminister i kort tid i 1996, var å beordre forberedelser til ytterligere kjernefysiske prøvesprengninger. Imidlertid falt Regjeringen før iverksettelse. Neste statsminister, Deve Gowda (statsminister 1996 – 1998), som ledet en koalisjonsregjering, stanset forberedelsene. (35) Men BJP stod sentralt i indisk politikk på hele 1990-tallet.

Da India i 1998 gjennomførte sin andre runde med kjernefysiske prøvesprengninger, stod innenrikspolitiske anliggender sentralt for beslutningen om gjennomføringen. En søken etter en nasjonal identitet, ambisjoner om strategisk tyngde, og antagelser om at kjernekratteknologien ville forbedres som bieffekt, var noen av de innenrikspolitiske argumentene.

BJP valgte å ta det avgjørende skrittet i form av rå partipolitikk. Partiet gikk til valg ved å love å gjeninnføre India som stormakt og å ta kjernefysiske grep. Lederen Lal K Advani førte en valgkampanje med følgende argument (36):

The BJP rejects the notion of nuclear apartheid and will actively oppose attempts to impose a hegemonistic nuclear regime. We will not be dictated to by anybody in matters of security and in the exercise of the nuclear option.

BJP utnyttet dermed argumentet om at kjernevåpen er et machosymbol på et stadig sterkere og selvsikkert hinduistisk India – et argument som også var brukt av andre konservative nasjonalistpartier. En kjernefysisk handling ville være en relativt enkel, men også dramatisk og effektiv, måte å appellere til hinduistisk stolthet. En kjernefysisk fremdrift var også et nasjonalt argument som ville holde sammen en regjering bygd opp av en flerpartikoalisjon (37). På mesteparten av 1990-tallet var India ledet av svake koalisjonsregjeringer. Svakheterne skapte usikkerhet og frustrasjon i den indiske befolkningen. Dermed ble et politisk løfte om en sterkere nasjonal ledelse som ville fremme nasjonal stolthet, varmt mottatt.

BJP vant valget i mars 1998. Kort tid etter erklærte den nye forsvarsministeren, George Fernandes, at Indias nyopprettede nasjonale sikkerhetsråd skulle revurdere kjernevåpenpolitikken og ta stilling til om kjernevåpen skulle innføres. Prøvesprengningene kom 11. og 13. mai 1998. India hevdet å ha detonert henholdsvis tre og to ladninger. (Se tekniske analyser i FFI-rapporten om de indiske og pakistanske prøvesprengningene (3).)

Etter prøvesprengningene var de aller fleste indere, inkludert de i opposisjonen, enige om at India nå hadde markert seg som en stormakt, og man følte nasjonal stolthet. Resultatet var at Regjeringen kom styrket ut.

4 PAKISTANS MOTIVASJONER FOR KJERNEVÅPEN

Tilsvarende skal vi se på hva som har vært de pakistanske motivasjonene for kjernevåpen. Delkapittel 4.1 tar for seg den nasjonale sikkerheten, delkapittel 4.2 omhandler den internasjonale anseelsen, mens kapittelet avsluttes med betraktninger om de innenrikspolitiske forholdene i delkapittel 4.3.

4.1 Nasjonal sikkerhet

Argumentet om nasjonal sikkerhet har vært et enda sterkere kort for Pakistan enn det var for India. Pakistans viktigste trussel har vært og er India.

Etter den andre krigen mellom India og Pakistan, som fant sted i 1965 på grunn av Kashmir-spørsmålet,¹⁴ kom det fra ulike pakistanske grupperinger et ønske om å utvikle kjernevåpen. Den mest prominente forkjemperen var utenriksminister Zulfikar Ali Bhutto (utenriksminister 1963 – 1966), som kom med sitt berømte sitat i 1965 (jevnfør kapittel 1):

¹⁴ Det eksisterer forskjellige oppfatninger av hvordan krigen startet. Encyclopædia Britannica (8) presenterer en relativt akseptert versjon: Pakistans president Mohammad Ayub Khan (som hadde tatt makten i Pakistan ved militærkupp) startet krigen. FN hjalp til og sørget for våpenhvile samme år.

If India builds the bomb, we will eat grass or leaves, even go hungry. But we will get one of our own. We have no alternative.

Ønsket ble ikke tatt hensyn til, og Bhutto var som utenriksminister selv ikke i posisjon til å igangsette forskning på kjernefysiske ladninger.

Det var ikke før etter at Pakistan hadde mistet Øst-Pakistan og vært i sin tredje krig med India i 1971, at man gikk inn for å utvide den kjernefysiske satsningen til også det ikke-fredelige området. Borgerkrigen tok til fordi Øst-Pakistan ønsket frigjøring, og fordi president Agha Muhammad Yahya Khan (president 1969 – 1971) ikke aksepterte den nye, demokratisk valgte statsministeren: Mujibur Rahman fra Øst-Pakistan. President Khan gikk ikke med på krav om østpakistansk autonomi (selvstyre). Borgerkrig brøt ut, og Rahman ble arrestert. India gikk inn i krigen på Øst-Pakistans side, og kampene i Kashmir flammert også opp. (8) (9)

Etter det ydmykende tapet ble kjernevåpenforkjemperen Zulfikar Ali Bhutto valgt til president.¹⁵ Umiddelbart etter, i januar 1972, holdt han møte med pakistanske forskere og beordret kjernevåpenutvikling. Et hemmelig program startet. Siden Pakistan verken var i stand til å produsere plutonium eller anriket uran, var et kostbart og tidkrevende arbeid i vente. (2)

Geopolitisk har det ofte preget Pakistan å være Indias ”lillebror”, som ofte har vært satt i skyggen, og med en mer begrenset geografisk og sikkerhetspolitisk innflytelse. Det er en betydelig underlegenhet i de konvensjonelle styrkene, noe som jo førte til at Pakistan tapte den konvensjonelle krigen i 1971. Dette i seg selv gjør at argumentet om behov for kraftigere våpen enn konvensjonelle for å beskytte seg mot en mektigere fiende, har stått sentralt. Når India i tillegg begynte å bygge sin første kjernefysiske ladning, angivelig i 1972 (1), kan vi tenke oss at Pakistans trang nærmest økte til en ny dimensjon.

Det var nødvendig for Pakistan å begynne kjernevåpenutvikling for å balansere og avskrekke India, selv om det var klart at de økonomiske belastningene ville bli store. Hovedrasjonålet var (og er) å forhindre en gjentakelse av 1971, altså å forhindre at staten skulle miste enda mer landareal. Tapet av Øst-Pakistan etterlot en dyp følelse av usikkerhet og frykt for nasjonal oppsplitting hos pakistanske beslutningstagere og den politiske eliten. Argumentet var enkelt: Pakistanske kjernevåpen ville avskrekke India fra å forsøke å dele opp staten ytterligere i eventuelle fremtidige konflikter. Kjernevåpenutvikling var et ”samlende” argument.

Dette gjenspeiler en frykt som i dag særskilt vedrører kasjmirene. Vi vet jo at Pakistan siden starten har kjempet for Kashmir, som har muslimsk flertall og derfor etter ”reglene” fra 1947 skulle være pakistansk. India hadde både i 1972 og i dag kontrollen over en betydelig del av Kashmir, og Pakistan ønsker at folket selv skal bestemme tilhørigheten, samtidig som pakistanerne er redde for å miste enda mer innflytelse i Kashmir. Som utenriksminister Shamshad Ahmed uttalte etter prøvesprengningene i 1998 (38):

¹⁵ Bhutto var president fra 1971 og statsminister fra 1973 til 1977, da han ble avsatt ved militærkupp.

(...) since its independence, Pakistan has confronted nothing but endemic hostility from India which imposed three wars on us and dismembered our country in 1971 (...) Even now, India is engaged in a brutal war to suppress the right of self-determination of the people of occupied Jammu and Kashmir.

Dessuten har det vært en generell frykt for at ulike interessegrupper i Sindh-provinsen skal uttrykke ønske om selvstendighet (39).

Den indiske prøvesprengningen i 1974 – som for første gang bekreftet at erkefienden var teknisk i stand til å bygge kjernefysiske ladninger – gjorde ikke Pakistan mindre motivert i sine egne ambisjoner.

På 1970-tallet inngikk Pakistan en avtale med et fransk firma om kjøp av et fullskala gjenvinningsanlegg (Chasma) for plutonium, og dette ble godkjent av IAEA i 1976 (40). Man hadde allerede en overvåket reaktor (Karachi Nuclear Power Plant) som teknisk sett kunne egne seg godt for bestråling av uran til plutonium. Selv om reaktoren var internasjonalt overvåket, har enkelte analytikere fremsatt teorier om at staten planla å avblåse inspeksjonene og benytte de to anleggene sammen til plutoniumproduksjon for kjernevåpen. Til det fins ingen beviser. Byggingen av gjenvinningsanlegget ble imidlertid stoppet etter amerikansk påtrykk, og Pakistan måtte foreløpig gi opp plutoniumsveien. (2)

Det er bredt akseptert at gjennombruddet i uranveien kom etter spionasje da den pakistanske ingeniøren dr Abdul Qadeer Khan (”den pakistanske bombens far”) i 1976 brakte tegninger (designer) for avanserte anrikningssentrifuger fra et vesteuropeisk konsortium (Urenco) hjem til Pakistan. Dette synes også motivert av den indiske prøvesprengningen. Med denne kunnskapen og sin mangeårige erfaring ledet dr Khan arbeidet med å sette opp et anrikningsanlegg for uran (Kahuta) i Pakistan. Etter utstrakt import og smugling skal man om lag ti år senere ha lyktes med å produsere anriket uran av våpenkvalitet. Etter ytterligere noen år og angivelig overføring av en kinesisk kjernevåpendesign (ifølge amerikanske påstander) skal Pakistan ha lyktes med å produsere uranbaserte kjernevåpen. (Mer informasjon om Pakistans kjernevåpenprogram i FFI-rapporten (2).)

4.2 Internasjonal anseelse

Mange har hevdet at ideen om å utvikle den ”islamske bomben” har vært et underliggende argument for det pakistanske kjernevåpenprogrammet. La oss diskutere om det kan være tilfelle.

Da Øst-Pakistan løsrev seg i 1971, følte Pakistan det nødvendig å minne verden om at landet fortsatt var verdens største muslimske stat. Av dette faktum har Pakistan ofte søkt å stå sentralt i den islamske verden, og staten har søkt internasjonal anseelse. Man kan også finne konkrete tegn på at kjernevåpen kan ha vært involvert i slik streben. I sine memoarer fra 1979 skrev tidligere statsminister Bhutto (41):

We know that Israel and South Africa have full nuclear capability. The Christian, Jewish and Hindu civilization have this capability. The Communist powers also possess it. Only the Islamic civilization was without it, but that position was about to change.

For president Mohammed Zia ul-Haq (president 1978 – 1988), som kom i statslederposisjonen etter å ha tatt ansvaret for militærkuppet mot statsminister Bhutto, stod en islamiseringsprosess av Pakistan sentralt. På slutten av 1980-tallet ønsket han å skape et islamsk maktsenter rundt Pakistan, Afghanistan, Iran og daværende sovjetrepublikker i Sentral-Asia: Kirgisistan, Tadsjikistan, Turkmenistan og Usbekistan (37). I hans regjeringstid fortsatte kjernevåpenutviklingen med betydelig fremgang, selv om en våpenhensikt ble offentlig benektet.

Ett av President Zias velkjente sitater fra 1986 kan ha vært med på å støtte begrepet om ”islamsk bombe”, selv om han selv avviste ideen (41) (42):

It is our right to obtain [nuclear bomb] technology. And when we acquire this technology, the entire Islamic world will possess it with us.

I forbindelse med den senere tids avsløringer av et nettverk for spredning av kjernevåpenrelatert teknologi, har enkelte analytikere igjen trukket frem begrepet ”islamsk bombe”. Spredningen dreier seg om teknologi for anrikning av uran, og – i hvert fall i det libyske tilfellet – kjernevåpendesign. Dr Khan innrømmet i februar 2004 at kjernevåpenrelatert teknologi er spredt til to islamske stater, Iran og Libya, i tillegg til Nord-Korea. (Per september 2004 benekter pakistanske myndigheter å ha vært involvert.) (Spredningssaken er behandlet i FFI-rapporten om Pakistans kjernevåpenprogram (2).)

Da Pakistan prøveskjøt missilet Ghauri I for første gang på den helligste dagen i den islamske kalenderen: dagen for *Hajj* (6. april 1998), ble det sett på som et solidaritetstegn overfor den islamske verden.

Imidlertid er det pakistanske kjernevåpenprogrammets *raison d'être* langt på vei oppfatningen av at Indias militære styrker kan slå ut Pakistan på kun få uker. Det er viktig for Pakistan å sikre seg mot denne trusselen. Derfor blir nok den kjernefysiske kapasiteten fra pakistansk hold hovedsakelig sett på som nettopp en nasjonal *pakistansk* bombe, ikke islamsk.

Pakistan er uten tvil stolt over å ha blitt den første islamske staten som har tilegnet seg og mestret den avanserte teknologien for kjernevåpen, og dette kan nok ha vært en motivasjonsfaktor. Men et altfor stort fokus på begrepet ”islamsk bombe” kan også være et uttrykk for vestlige analytikers misforståelse eller ønske om å sette den islamske verden opp mot Vesten.

4.3 Innenrikspolitik

Vi har sett at motivasjonen bak utviklingen av kjernevåpnene hovedsakelig er den nasjonale sikkerheten. Slik som i det indiske tilfellet, vil både innenrikspolitiske og tekniske argumenter ligge bak valget om å gjennomføre prøvesprengningene i 1998. Man vil likevel tro at for Pakistan har det tekniske hensynet vært svakere, spesielt når det gjelder valg av tidspunkt.

Som kjent skal Pakistan ha begynt å bygge ladninger rundt 1989/1990, men de ble ikke testet før i 1998. Naturlig nok hadde Pakistan også tekniske motiver for å prøvesprengne for å få fullskala bekreftelse og tekniske data. Men mange kilder hevder at Pakistan skal ha mottatt en allerede utprøvd kjernevåpendesign fra Kina, noe som i så fall burde redusere det tekniske behovet for prøvesprengninger mye (2) (3).

La oss studere de relevante innenrikspolitiske aktivitetene.

I etterkant av Indias prøvesprengninger i mai 1998 foregikk det en omfattende debatt i de politiske sirkler *om* og *hvordan* Pakistan skulle svare. Statsminister Nawaz Sharif (statsminister 1990 – 1993 og 1997 – 1999) ble møtt av et enormt press om å gjennomføre tilsvarende demonstrasjoner. Opposisjonsleder, og tidligere statsminister, Benazir Bhutto sies å ha vært representativ (43):

If a pre-emptive military strike is possible to neutralize India's nuclear capability, that is the response that is necessary.

Statsminister Sharif ble derfor presset først og fremst av opposisjonen, men også av religiøse høyrepartier og militæret. Blant disse to sistnevnte gruppene fantes (og finnes) det en rekke forskjellige meninger, men begge gruppene uttrykte bekymring for at India ville kunne benytte kjernevåpen i forbindelse med Kashmir-konflikten. (44) Denne frykten ble forsterket da Indias innenriksminister (Advani, som var BJP-leder) i etterkant av Indias prøvesprengninger rådet Pakistan til å "innsi forandringen i den geostrategiske situasjonen i regionen og i verden", samt å "trekke tilbake sin anti-India-politikk, spesielt med tanke på Kashmir" (45). Den 25. mai 1998 møtte forsvarssjef general Karamat statsministeren og hevdet at dersom ikke Pakistan raskt svarte med egne prøvesprengninger, kunne man frykte at India ville forsøke å løse Kashmir-konflikten militært. Utenriksminister Gohar Ayub Khan uttalte ved flere anledninger at spørsmålet ikke er om, men når, Pakistan kom til å prøvesprengne.

Etter anbefaling fra sine rådgivere besluttet statsminister Sharif å gjennomføre prøvesprengninger for å vise makt og kontroll. Pakistan svarte 28. og 30. mai 1998. Ganske eksplisitt ilegges India ansvaret, som vi ser blant annet i sitatet av statsminister Sharif på dagen for den første prøvesprengningen (46):

Our security, and the peace and stability of the entire region, was gravely threatened. As any self-respecting nation, we had no choice left for us.

Vi ser det også ved at utenriksminister Shamshad Ahmed uttalte at de pakistanske prøvesprengningene nærmest var et svar på indisk utpressing for å demonstrere kjernefysisk kapasitet og gjenopprette den politisk-strategiske balansen i Sør-Asia (47):

India demanded we must accept the new reality of the changed strategic balance. They even questioned the credibility of our nuclear capability. (...) We restored the strategic balance and established nuclear deterrence. We have no doubt that our tests served the interest of peace and stability in South Asia.

Samme dag som Pakistan detonerte en kjernefysisk ladning første gang, hevdet også det pakistanske utenriksdepartementet at India planla et angrep mot Pakistans kjernefysiske anlegg. India avviste dette.¹⁶

Fordi forberedelser til prøvesprengning er tidkrevende, er det er klart at Pakistan må ha planlagt dette i lang tid og ha nedlagt mye arbeid på forhånd. Allerede i april 1998, før de indiske prøvesprengningene, ymtet dessuten dr A Q Khan frempå om at Pakistan var klar til prøvesprengning så snart Regjeringen gav sin godkjennelse.

De siste forberedelsene på prøvesprengning dagene før ble ikke forsøkt skjult, men observert av satellitter og omtalt i media i forkant. Ifølge Pakistan selv ble fem eksplosjoner utført. Trolig var antallet oppjustert for å matche Indias totale antall eksplosjoner. Men uansett antall har Pakistan bevist å være kjernevåpenkompetent. (3) Pakistan innrømmet å være en kjernevåpenstat, og innbyggerne feiret i gatene og følte nasjonal stolthet.

Innenrikspolitisk har kjernevåpnene vært veldig viktige. Det kan man se blant annet på dramaet som utspilte seg vinteren 2003/2004 da nettverket for spredning av kjernevåpenrelatert teknologi ble avslørt. Dr Khan er selve symbolet på et pakistansk kjernevåpenprogram. Kjernevåpnene anses å være et nasjonalt arbeid, og det er lite akseptert at anrikningsteknologien ble stjålet fra Vest-Europa. Det er naturlig nok ikke populært at dr Khan har vært med på å spre den kjernevåpenrelaterte teknologien til andre stater, siden dette oppfattes som en ulovlig handling. Med sine offentlige innrømmelser har nasjonalhelten blitt ydmyket, og i manges øyne ble Regjeringen presset til å benåde ham for selv å overleve politisk. Enkelte observatører har hevdet at statens ydmykelse bare kan sammenlignes med tapet av Øst-Pakistan, og at de omstridte forbindelsene til de tre statene har hatt en demoraliserende effekt på staten. Likevel oppfattes dr Khan generelt fremdeles som en nasjonalhelt. Dette eksemplifiserer noe av makten bak kjernevåpnene hva gjelder nasjonalfølelse og stolthet. (48) (50)

5 KONSEKVENSENE AV PRØVESPRENGNINGENE

Dette kapitlet tar for seg konsekvensene av prøvesprengningene i 1974 og 1998.

¹⁶ India og Pakistan har en bilateral avtale om ikke angripe hverandres kjernefysiske anlegg: *India-Pakistan Agreement on the Prohibition of Attack Against Nuclear Installations and Facilities*, undertegnet 31. desember 1988, trådte i kraft i 1991.

5.1 Prøvesprengningen i 1974

Reaksjonene fra det internasjonale samfunnet på Indias ”fredelige” prøvesprengning i 1974 var blandede, men først og fremst kritiske. Store deler av det internasjonale samfunnet uttrykte sterk skepsis. Av de industrialiserte statene var det kun Frankrike som gratulerte.

Utviklingslandene uttrykte derimot en enorm stolthet over at India kunne måle seg med de rike statene.

Særlig USA og Canada, som hadde støttet Indias kjernefysiske utvikling gjennom blant annet salg av fredelig reaktor- og gjenvinningsteknologi, ble forarget og brøt kjernefysisk samarbeid med India. De mente teknologien var misbrukt i en ikke-fredelig hensikt, og Indias erklæring om det motsatte hjalp ikke. (1)

De fleste stater avstod heretter fra kjernefysisk samarbeid med India. Isolasjonen gjorde den videre utbyggingen av infrastrukturen vanskeligere, og staten fikk dårligere teknisk progresjon enn hva den ellers ville ha fått. India ble tvunget til å klare seg på egen hånd. På den annen side fikk staten utviklet en bedre selvstendighet og selvsikkerhet.

Som en direkte konsekvens av prøvesprengningen, ble et regime for eksportkontroll (Nuclear Suppliers Group) etablert i 1978 (1). Eksportkontrollen gjorde det vanskeligere for senere stater som ønsket å importere teknologi med den hensikt å utvikle kjernevåpen, for eksempel Pakistan.

5.2 Prøvesprengningene i 1998

Etter de indiske og pakistanske prøvesprengningene i 1998 fryktet enkelte at verdens andre kjernevåpenkrig kunne starte, men spenningene roet seg igjen.

De første indiske prøvesprengningene i 1998 ble sett på som overraskende av mange vestlige observatører. Årsaken kan være en undervurdering av valgkampmanifestet fra 1996 til nasjonalistpartiet BJP. Pakistans prøvesprengninger var nærmest ventet som svar på Indias, selv om man håpet på en avståelse. Også India regnet nok med at Pakistan kom til å bli provosert og følge etter, slik at man ville få avklart om denne staten var kjernevåpenkompetent eller ikke. (23)

Før 1998 innrømmet ikke India og Pakistan å være i besittelse av kjernevåpen. Begrepet *terskelstater* kunne bli brukt om dem, fordi de fleste antok at de hadde nok kompetanse til å sette sammen kjernefysiske ladninger på relativt kort varsel. Etter prøvesprengningene kom begge statene ”ut av skapet”. Som vi var inne på i delkapittel 3.2, ble deres erklæringer om å være kjernevåpenstater ikke internasjonalt anerkjent. Det betyr at India og Pakistan, som konsekvens av prøvesprengningene, ble *offisielle kjernevåpenstater* (siden de har bekreftet å være i besittelse av kjernevåpen), men ikke *anerkjente kjernevåpenstater* (siden Tilsynskonferansen avviste statusforandring). Prøvesprengningene i 1998 var første gang det etablerte kjernevåpensillet ble brutt. Pakistan ble dessuten den første islamske kjernevåpenstaten.

De internasjonale reaksjonene på prøvesprengningene i mai 1998 var varierte, men overveiende negative. India ble mest kritisert, fordi denne staten ikke var ansett å ha noen akutt trussel mot seg. Trusselen mot Pakistan var mer åpenbar.

For New Delhi var det viktig å overbevise det internasjonale samfunnet om at hensikten med å erklære sin kjernevåpenkapasitet var å møte egne sikkerhetsbehov. Indiske talsmenn var raskt ute med å forsikre omverdenen at kjernevåpnene ikke ville brukes som "aggresjonsvåpen". Det ble sagt at kjernevåpnene ville bli håndtert med tilbakeholdenhet og ansvarlighet, og måtte på ingen måte ses på som en trussel mot fred og stabilitet verken globalt eller regionalt. Ingen spesiell stat var motivasjonen, men man uttrykte bekymring overfor kjernevåpnene i nabolandene. Dette måtte India forsvare seg mot. Pakistan sa derimot rett ut at prøvesprengningene ble gjennomført på grunn av trusselen fra én bestemt stat: India.

Én av de viktigste konsekvensene av de kjernefysiske demonstrasjonene var at konflikten mellom de to erkerivalene ble *internasjonalisert*. Problemstillingen ble langt mer presserende, noe som førte til at Kashmir-konflikten ble tatt mer alvorlig på internasjonalt politisk nivå. (49)

Videre har kampen om Kashmir blitt globalisert. Al-Qaida spiller på Kashmir-problemet og benytter det som propaganda for å rekruttere radikale islamister til frigjøringskamp. Men kasjmirene generelt misliker at slike terroristgrupper tar over saken og setter den i et dårlig lys. (Mer informasjon fins i FFI-rapporten om radikal islamisme i Pakistan og Kashmir (51).)

Begge stater ble straffet gjennom økonomiske sanksjoner fra blant annet USA, Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF). Dette skulle ramme dem hardt, spesielt Pakistan som var mer avhengig av den utenlandske økonomiske støtten. Mange har uttalt at ved å svare med egne prøvesprengninger mistet Pakistan sjansen til å hevde seg moralsk i forhold til India, og dermed i å få et fortrinn opp mot USA og de vestlige allierte. Pakistan kunne ha utnyttet situasjonen og sikret seg både finansiell støtte og sikkerhetsgarantier fra andre kjernevåpenstater (52). Konsekvensene for folk flest og for de to statene som helhet var en forverring av den økonomiske situasjonen, som følge av høye kostnader og utenlandske sanksjoner. De amerikanske sanksjonene ble opphevet overfor begge stater høsten 2001, i forbindelse med at Pakistan ble en viktig alliert i "krigen mot terror".

6 KJERNEFYSISKE DOKTRINER

Det er et faktum at både India og Pakistan er i besittelse av kjernefysiske våpen. Vi vil se på om og når våpnene kan bli tatt i bruk. De kjernefysiske doktrinene er ikke offentliggjort i detalj, men grunnpilarene har fremkommet i diverse offisielle uttalelser og pressemeldinger, samt i det indiske tilfellet i et "utkast" til doktriner av 1999 (53). Begge stater hevder ifølge offentlig retorikk at kjernevåpnene er til for avskrekking. Det er imidlertid noen forskjeller i terskelen for bruk. Først ser vi på Indias grunnpilarer (delkapittel 6.1), deretter på Pakistans (delkapittel 6.2).

6.1 India: "Ingen førstebruk"

Indias doktrine hviler på to pilarer. Den første bygger på statens løfte om aldri å være den første til å benytte seg av kjernevåpen i en konflikt. Derfor blir Indias kjernevåpen først og fremst sett på som en avskrekker (som har den hensikt å avverge et kjernefysisk angrep fra en annen stat), og som et politisk-retorisk våpen.

Den andre pilaren er ideen om at man skal begrense seg til en troverdig kjernefysisk minimumsavskrekker (*minimum credible nuclear deterrence*). Det vil si at det ikke skal være nødvendig å måle seg kvantitativt med motparten. Her er motparten først og fremst Kina. Kina skal ikke matches, men en troverdig minimumsavskrekker skal forhindre et angrep.¹⁷

Disse to grunnpilarene kan oppsummeres i uttalelser fra Indias regjering. For eksempel har tidligere statsminister Vajpayee sagt (55):

India's nuclear policy is not predicated on war but its avoidance.

Videre har tidligere forsvarsminister Georges Fernandes uttalt at India ikke ser på kjernevåpen som et våpen å ta i bruk i krig, men som strategiske våpen hvis rolle er å avskrekke en motstander (56).

6.2 Pakistan: "Avskrekkende sisteinstans"

De pakistanske kjernevåpnene er til for å avskrekke den mektigere motparten India, som også har kjernevåpen. Tidligere statsminister Bhutto formulerte det slik (57):

It will have to be assumed that a war waged against Pakistan is capable of becoming a total war. It would be dangerous to plan for less and our plans should therefore include nuclear deterrent. (...) If Pakistan restricts or suspends her nuclear programme, it will not only enable India to blackmail Pakistan with her nuclear advantage, but would impose a crippling limitation on the development of Pakistan's science and technology.

Også de pakistanske kjernevåpnene skal fungere som en minimumsavskrekker og skal bare brukes i selvforsvar. Antallet kjernevåpen skal begrenses til det som minimum antas å fungere som en troverdig avskrekker. Selvforsvar betyr at kjernevåpnene ikke skal brukes i et førsteangrep på en annen stat. Doktrinen involverer en klar sisteinstansavskrekking overfor ethvert angrep, også konvensjonelle. Det betyr at Pakistan kan tenke seg å bruke kjernevåpen hvis staten kommer i en situasjon som er tilstrekkelig truende. Pakistan har ikke samme strategiske dybde som India og avviser å innføre en grunnpilar om ingen førstebruk (59). I praksis har Pakistan dermed en doktrine om førstebruk, selv om argumentasjonen legges opp med en noe annerledes vinkling. For Pakistan er kjernevåpen blitt et maktmiddel mot et konvensjonelt overmektig India.

¹⁷ Kina antas å ha om lag 400 kjernefysiske stridskoder (54).

Et utdrag fra en pressekonferanse ved statsminister Sharif (58) oppsummerer doktrinen om avskrekking og selvforsvar mot kjernefysiske eller konvensjonelle angrep:

Under no circumstances would the Pakistani nation compromise on matters pertaining to its life and existence. Our decision to exercise the nuclear option has been taken in the interest of national self-defence. These weapons are to deter aggression, whether nuclear and conventional. (...) I would like to again assure all countries that our nuclear weapon systems are meant only for self-defence and there should be no apprehension or concern in this regard.

7 AVSKREKKINGENS BEGRENSNINGER

Det er flere momenter som viser at begrepet om avskrekking har begrenset gyldighet i tilfellet India-Pakistan, og at underliggende utfordringer fremstilles. Kapittel 7 presenterer disse.

Begge stater argumenterer for sine kjernevåpen med at de skal virke avskrekkende og dermed hindre krig. Det kan likevel synes som om de kjernefysiske våpnene ikke bare har funksjon som avskrekker, men at våpenkappløpet har blitt utvidet fra konvensjonelt til kjernefysisk. Man antar at begge stater gradvis har økt sine arsener av kjernefysiske stridshoder og i dag er i besittelse av "noen titalls stykker": henholdsvis om lag 30 – 40 (India) og 30 – 65 (Pakistan). Siden årtusenskiftet har begge stater også foretatt nye steg i sin evne til levering, i det de har innført mellomdistanssemisser. (4) Året etter prøvesprengningene i 1998 kunne man se en økning av forsvarsbudsjettene i begge stater. Pakistan økte sitt med ti prosent, mens India økte med hele 28 prosent. (37)

Kjernevåpen kan gi en illusjon av sikkerhet ved tilsynelatende å være avskrekkende (37). Den tidligere amerikanske utenriksministeren Henry Kissinger har sammenlignet en slik type situasjon (men da med aktørene USA og Sovjetunionen under Den kalde krigen) med to blinde menn som famler i mørket. Aktørene kjenner ikke hverandres logikk, men tolker motparten i verste mening (60):

(...) [They] often behave like two heavily armed blind men feeling their way around a room, each believing himself in mortal peril from the other whom he assumes to have perfect vision. (...) Each tends to ascribe to the other side a consistency, foresight and coherence that its own experience belies. Of course, over time even two blind men can do enormous damage to each other.

Da begge parter er usikre på hvilken slagkraft den andre har, kan følgene bli at begge parter fortsetter å hamstre og å utvikle ny og bedre våpenteknologi og mer effektive leveringsmidler. Det vil være vanskelig for én av partene å gi seg.

India og Pakistan er låst i et dilemma som kan sammenliknes med hva de to supermaktene USA og Sovjetunionen en gang befant seg i.

India og Pakistan kommer også i en ond sirkel på grunn av det faktum at de ikke begge har hverandre som sin største nasjonale trussel. Mens Pakistan ser på India som sin største fare, er Indias største fare derimot Kina. Jo mer India øker kapasiteten sin for å avskrekke den mektigere Kina, desto mer blir Pakistan utfordret.

I 1999 kom India og Pakistan i den mest alvorlige konflikten siden 1971-krigen: Kargil-konflikten. Fjellområdet Kargil ligger langs kontrollinjen i det sentrale Kashmir. I det uoversiktelige terrenget langs kontrollinjen er det ofte vanskelig å fastslå hvilken av de to partene som har begynt, og så også i dette tilfellet. De fleste enes om at pakistanske militære styrker passerte kontrollinjen først, sammen med separatister støttet av det pakistanske militæret (23) (61). Ifølge pakistanske kilder skal det imidlertid ha sett ut som om indiske styrker allerede hadde passert den. Dette var første gang kontrollinjen ble overskredet siden Simla-avtalen befestet den i 1972. India innledet en stor militæroffensiv mot separatistene. For første gang siden 1971-krigen ble luftforsvaret klargjort for angrep. Økt spenning førte til nedskytingen av et pakistansk marinehelikopter, en intensivering av Indias antiterrorarbeid i Kashmir, samt kapring av et indisk fly på vei til Afghanistan av en militant kasjmirsk gruppe angivelig med bånd til pakistansk etterretning.¹⁸ Tjenestemenn på begge sider kom med verbale trusler av kjernefysisk art. Konflikten var alvorlig: Den varte i to måneder, og mellom 1 000 og 2 000 personer skal ha blitt drept (62). Men den resulterte ikke i krig. Uttalte årsaker til at konflikten oppstod var statenes tilsynelatende svake/uklare systemer for etterretning, overvåkning, kommando og kontroll. Dette førte til farlige misforståelser (63).

Under Kargil-konflikten kom begrensningene som ligger i kjernevåpnenes avskrekkende evne, til syne. Vi ser at kjernevåpnene ikke hindrer nye, alvorlige lavintensitetskonflikter mellom India og Pakistan. Vi *vet* ikke om kjernevåpnene forhindrer eskalering til krig, men vi vet at det ikke har vært noen åpen krig siden kjernevåpnene ble utviklet. Man frykter likevel at kjernevåpnene en gang kan bli tatt i bruk, enten ved et uhell eller med hensikt. Bruce Riedel (som var rådgiver for Det nære Østen og Sør-Asia for USAs daværende president Clinton, samt representant i USAs nasjonale sikkerhetsråd) har hevdet at situasjonen under Kargil-konflikten i 1999 skal ha vært enda mer kritisk enn hva som er allmenn oppfatning, og at India og Pakistan skal ha vært på randen av kjernevåpenkrig (64). Flere indiske, pakistanske og internasjonale observatører deler hans syn.

Bak den offisielle fasaden om avskrekking spøker risikoen for at kjernevåpnene kan bli brukt. Mange regner at det betente forholdet mellom India og Pakistan er den mest sannsynlige årsak til fremtidig bruk av kjernevåpen, blant annet daværende CIA-direktør James Woolsey i 1993 (65).

Dessuten er flere forhold med på å gjøre den strategiske balansen i Sør-Asia annerledes enn hva den var mellom USA og Sovjetunionen under Den kalde krigen. Disse faktorene kan bidra til at lederne i Asia hele tiden er på vakt. India og Pakistan er geografiske naboer og deler en lang felles grense. Grensen preges av ustabile forhold og uløste grensespørsmål i Kashmir, stadige

¹⁸ Mer informasjon i FFIs rapport om radikal islamisme i Pakistan og Kashmir (51).

småkonflikter mellom de to delstatene indiske Punjab og pakistanske Punjab, samt konflikter i Sindh-provisen. En felles grense med flere uavklarte spørsmål blandet med en geografisk nærhet kan gjøre enhver situasjon anspent. Leveringstiden for missiler er vurdert til å være under fem minutter. I tillegg til alle de mindre konfliktene og terrorhandlingene har statene vært i direkte krig hele tre ganger (1947, 1965 og 1971), noe USA og Sovjetunionen aldri var. To av de tre krigene ble utløst på grunn Kashmir-problemet (1947 og 1965), et problem som vil bli en vanskelig nøtt å knekke. Konflikten mellom de to statene problematiseres også av indrepolitiske forhold. India har et sterkt hindunasjonalistisk politisk parti (BJP), og Pakistan har sterke religiøse og militære interessegrupper som vil være skeptiske til enhver diskusjon om Kashmir. Til slutt nevner vi at det har manglet en tilfredsstillende kommunikasjon statsledelsen imellom ved kriser, også ved de av kjernefysisk relevans (66).

La oss til slutt omtale en siste risikofaktor innen kjernevåpentrukselen i Sør-Asia: Av verdens kjente kjernevåpenstater har man vært spesielt bekymret for Pakistan, spesielt etter terrorangrepene mot USA 11. september 2001. Er kjernevåpnene godt nok sikret? Er det tilfredsstillende at militæret har kontrollen over både leveringsmidlene og stridshodene (ingen todeling av kontrollen)? Er radioaktivt materiale godt nok sikret? Pakistan har historisk vært utsatt for flere statskupp. Man kan også bekymre seg for regimefall generelt – eksempelvis ble president Musharraf utsatt for to attentatforsøk i desember 2003. Kan statsansatte (enten i militæret, etterretningen eller innen kjernevåpenprogrammet) med sympatier til radikale islamister utgjøre en kjernevåpenrelatert risiko? Når Regjeringen hevder at den ikke kjente til at blant annet dr Khan solgte kjernevåpenrelatert teknologi utenlands, kan man lure på hvor mye kontroll statsapparatet egentlig har.

8 NYERE KONFLIKTER OG FREDSFORSØK

I tiden som har gått etter prøvesprengningene i 1998, har forholdet mellom India og Pakistan vært turbulent, men ispedd flere forsøk på fredsprosesser. I denne forbindelsen vil vi spesielt trekke frem og omtale sentrale begivenheter i årene 1999, 2001 og 2003/2004.

I 1999 ble en fredsprosess innledet (*Lahore-prosessen*). I februar besøkte Indias statsminister Vajpayee Pakistans statsminister Sharif. En bussforbindelse mellom de to statene var opprettet for første gang, og det billige transportmiddelet gjorde det mulig for fattige å besøke nabostaten. Symbolverdien var stor da Indias statsminister benyttet bussen for å komme til møtet. Vajpayee erklærte i fredssamtalene at de to statene ikke kunne gå til krig mot hverandre. En prinsippavtale om spenningsreducerende tiltak ble vedtatt.¹⁹ Forholdet så ut til å bedres. Det skulle imidlertid ikke gå mange månedene før de to naboene kom i Kargil-konflikten, som altså utgjorde det verste væpnede sammenstøtet siden krigen i 1971 (se kapittel 7).

I desember 2001 utførte kasjmirske separatister et terroranslag mot Indias parlament. Angrepet medførte nye spenninger i forholdet mellom India og Pakistan. Den indiske hæren flyttet seg

¹⁹ Mer om Lahore-prosessen hos Totalforsvarets Forskningsinstitutt (67).

mot grensen til Pakistan, og våren 2002 la den ut mange tusen miner i grenseområdet (68). Internasjonale observatører har hevdet at statene igjen var på randen av krig (69).

Året etter, i løpet av våren 2003, begynte nye forsonende handlinger. I april tilbød Indias statsminister å innlede nye samtaler. Dette overraskende tilbudet ble godt mottatt, og de første forberedelsene ble gjort for å gjenoppta diplomatiske forbindelser. Pakistan foreslo, som en del av dette, også samtaler for gjensidig nedrustning av kjernevåpen. (70) I mai 2003 løslot Pakistan indiske fanger.

Kort tid etter, i juni 2003, begynte India å legge ut piggråd langs kontrollinjen i Kashmir, naturlig nok til Pakistans forargelse. I august var 70 km av kontrollinjen stengt. Det omfattende og kostbare prosjektet gikk ut på å lage et 2,5 meter høyt piggrådgerde langs hele grensen til Pakistan, for å hindre muslimske ekstremister i å komme inn. (68) I forbindelse med fredssamtalene våren 2004 ble oppdraget frosset.

Høsten 2003 annonserte de to statene overraskende at de ønsket å ta opp igjen de bilaterale samtalene. Det ble gjort initiativer for å gjenoppta transportforbindelsene og for bilaterale sportsarrangementer, som ikke hadde funnet sted på svært mange år. I november ble det inngått våpenhvile mellom styrkene i Kashmir og ved Siachen-isbreen. (71) På tampen av 2003 erklærte president Musharraf at Pakistan, i et fredsforsøk, var beredt til å frafalle kravet om folkeavstemning i Kashmir, som i så lang tid hadde vært opprettholdt. Enkelte analytikere fremholdt at man ikke skulle overdrive betydningen av tilbudet, siden lignende uttalelser (dog mindre eksplisitt) har kommet tidligere. (72)

Det første møtet mellom Indias statsminister Vajpayee og Pakistans president Musharraf, de såkalte "samtalene om samtalene", fant sted i Islamabad i januar 2004. (73) Da hadde ikke de to statslederne møttes siden sommeren 2001. Møtet la frem en konkret tidsplan for samtaler det neste halve året.

De første formelle fredssamtalene fant sted i februar 2004. Her ble hovedtemaene for fredssamtalene for våren 2004 lagt frem. Disse skulle inkludere:

- Kashmir;
- Tillitskapende tiltak;
- Terrorisme og narkotika;
- Bilateral handel og økonomisk samarbeid;
- Den omdiskuterte isbreen Siachen og sumpområdet Sir Creek i Gujarat;
- Løfting av reiserestriksjoner;
- Planene rundt Wullur damanlegg.

Selv om kjernevåpen var på agendaen, ble temaet sett på som heller følsomt. Det vil si at man antakelig vil bringe denne diskusjonen opp som et resultat av tidligere tillitskapende forhandlinger.

Fredssamtalene har resultert i en rekke tillitsskapende mekanismer. Blant disse er planen om å gjøre den direkte telefonlinjen ("hotline") for saker av kjernefysisk relevans sikker, og om at den faktisk skal tas i bruk under kriser. Hensikten er å unngå misforståelser og redusere den kjernefysiske trusselen. De to statene ble også enige om å formalisere varslingsrutiner for missiltester, og om at det gjensidige forbudet mot kjernefysiske prøvesprengninger skal opprettholdes (med mindre man blir utsatt for en ekstraordinær trussel). (59) (74) (75) (76)

9 OPPSUMMERING OG KOMMENTARER

Vi har sett hvordan de to statene India og Pakistan ble opprettet i 1947, og hvordan oppdelingen av Det indiske subkontinentet har foregått. Religionen til folkeflertallet i hvert fyrstedømme skulle avgjøre om tilhørigheten skulle bli til India (hindu) eller Pakistan (islamsk). Vedrørende Kashmir ble det et spesielt problem fordi fyrsten var hindu og ikke ønsket å respektere det muslimske flertallet. Grensedelingen har siden vært omstridt. (Delkapittel 2.1.)

Ett av hovedproblemene i konflikten mellom India og Pakistan gjennom tidene har vært at ingen av de to statene har villet oppgi kravet om Kashmir. Pakistan uttalte derimot i 2003 at kravet om folkeavstemning er frafalt. Noen kasjmirene ønsker en selvstendig stat, noen ønsker innlemmelse i Pakistan, mens andre ønsker innlemmelse i India. Kashmir har vært sentrum for konflikten i nesten 60 år, og dette brukes retorisk. (Delkapitlene 2.1 og 2.2.)

I dag har både India og Pakistan innrømmet kjernevåpenkapasitet, men har ikke brutt folkeretten fordi begge står utenfor det internasjonale avtaleverket om ikke-spredning av kjernefysiske våpen. (Delkapittel 2.2.)

Tre årsaksklasser blir ofte fremhevet som argumenter for at stater generelt tilegner seg kjernevåpen: 1) Nasjonal sikkerhet, 2) Internasjonal anseelse og 3) Innenrikspolitik. (Delkapittel 2.3.) I lys av disse har vi sett på Indias og Pakistans motivasjoner.

Indias motivasjon for å utvikle kjernevåpen argumenteres ut fra den nasjonale sikkerheten og trusselen fra først og fremst Kina, i tillegg til ønsket om internasjonal anseelse og troen på at kjernevåpen kan gi dette. India sammenligner seg med Kina, som ikke bare har status som anerkjent kjernevåpenstat, men som også har fast sete i FNs sikkerhetsråd. Både innenrikspolitiske og tekniske motiver kan ha ligget til grunn for gjennomføringen av prøvesprengningene i 1974 og 1998, mens innenrikspolitiske faktorer trolig har vært avgjørende for valg av tidspunkt. Regjeringene kom styrket ut, og den nasjonale selvfølelsen økte. (Kapittel 3.)

Pakistan har startet kjernevåpenutvikling og gått inn i et våpenkappløp for å beskytte seg mot angrep fra India. Hovedrasjonale var å forhindre en repetisjon av 1971, da Pakistan mistet store landområder (Øst-Pakistan, som dannet staten Bangladesh). Når det gjelder internasjonal anseelse, har mange hevdet at den "islamske bomben" har vært et underliggende argument for

pakistansk kjernevåpenutvikling. Et altfor stort fokus på denne ideen kan være et uttrykk for vestlige analytikers misforståelse eller ønske om å sette den islamske verden opp mot Vesten. Man kan imidlertid minne om at kjernevåpenteknologi er innrømmet å ha lekket fra pakistanske kilder og til enkelte islamske stater (Iran og Libya), i tillegg til Nord-Korea. Innenrikspolitiske motiver har nok vært viktige for valget av tidspunkt for prøvesprengningen i 1998. Det var et sterkt nasjonalt press for å prøvesprengne og matche India. (Kapittel 4.)

Prøvesprengningene i 1998 medførte store økonomiske ulemper, særlig for Pakistan, som var mer avhengig av utenlandsk støtte. "Mannen i gaten" måtte lide under større fattigdom. En annen konsekvens var at konflikten mellom India og Pakistan i større grad ble internasjonalisert. (Delkapittel 5.2.)

Både India og Pakistan har intensjonen om en kjernefysisk minimumsavskrekke som forutsetning. India har doktrine om "ingen førstebruk", i motsetning til Pakistan. Pakistan aksepterer bruk av kjernevåpen som en sisteinstans, også mot konvensjonelle angrep, sett i lys av statens konvensjonelle underlegenhet i forhold til sin nabo i øst. (Kapittel 6.)

Kjernevåpen kan gi en illusjon av sikkerhet ved tilsynelatende å være avskrekke. Da begge parter er usikre på hvilken slagkraft den andre har, kan følgene bli at begge parter foretar hamstring og utvikling. India og Pakistan kommer i et kjernefysisk dilemma på grunn av det faktum at ikke begge har hverandre som sin største nasjonale trussel. Jo mer India forsøker å avskrekke Kina, desto mer blir Pakistan utfordret. Kargil-konflikten i 1999 beviste at kjernevåpnene ikke avskrekker en lavintensitetskonflikt. Det er usikkert om de avskrekker åpne kriger. Frykten for at kjernevåpnene en gang kan bli brukt, enten ved et uhell eller med hensikt, er til stede. (Kapittel 7.)

Den strategiske balansen mellom India og Pakistan skiller seg på flere måter fra balansen mellom USA og Sovjetunionen under Den kalde krigen. India og Pakistan er geografiske naboer, slik at leveringstiden blir kort. Det er uløste grensespørsmål i Kashmir og stadige småkonflikter mellom de to delstatene indisk Punjab og pakistansk Punjab, samt konflikter i Sindh-provinsen. Dessuten har India og Pakistan vært i åpen krig tre ganger (1947, 1965 og 1971). I India står hindunasjonalismen sterkt, mens i Pakistan vil religiøse og militære interessegrupper være skeptiske til enhver diskusjon om Kashmir. Disse forholdene kan medføre at de to statsledelsene hele tiden er på vakt. (Kapittel 7.)

I første halvdel av 2004 deltok partene i fredsfremmende samtaler. En rekke tillitsskapende mekanismer ble foreslått. Disse skal skape et bedre klima for diskusjoner av blant annet kjernevåpenkonflikten mellom de to statene. Man har omsider akseptert at realiteten er at motparten er i besittelse av kjernevåpen. (Kapittel 8.)

Selv om verken India eller Pakistan har uttrykt noe klart ønske om å reversere sin status og kvitte seg med kjernevåpnene sine, ser begge stater tilsynelatende viktigheten av en fornuftig og begrenset behandling av den kjernefysiske teknologien og våpnene for å understøtte strategisk

stabilitet²⁰. Ifølge offisiell retorikk innser begge sider at man ikke bare kan øke kapasiteten. Blant annet de fredsfremmende samtalene bekreftet dette. Nødvendigheten av kjernefysisk ”edruelighet” er innrømmet. (75) (76)

²⁰ Begrepet *strategisk stabilitet* er blant annet av forsker Devin Hagerty blitt definert som: ”A relationship between two states where the likelihood of political conflict is low, the likelihood of any such conflict escalating to military conflict is low, and, in the event that a military conflict *does* erupt, the fighting is as limited as possible in duration and destruction.” (23)

Litteratur

- (1) Toft H K (2004): *Indias kjernevåpenprogram*, FFI/RAPPORT-2003/00460, ugradert, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2003/00460.pdf>.
- (2) Toft H K (2004): *Pakistans kjernevåpenprogram*, FFI/RAPPORT-2004/00113, ugradert, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2004/00113.pdf>.
- (3) Toft H K (2004): *De kjernefysiske prøvesprengningene i India og Pakistan (1974 og 1998)*, FFI/RAPPORT-2003/00459, ugradert, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2003/000459.pdf>.
- (4) Toft H K, Høibråten S (2004): *En vurdering av Indias og Pakistans kjernevåpenprogrammer*, FFI/RAPPORT-2004/00801, ugradert, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, ISBN-82-464-0809-7, <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2004/00801.pdf>.
- (5) Dok22 (2002): *Kashmir – en krig i paradiset*, dokumentar, samproduksjon mellom India, USA og Pakistan, innkjøpt og oversatt til norsk av NRK, vist på NRK1 5. august 2002 og på NRK2 21. august 2002.
- (6) Embassy of India (2002): *Jammu & Kashmir*, ressurs som inneholder utvalgte, indiske uttalelser om Jammu og Kashmir, FN-resolusjonen fra 1948, Lahore-resolusjonen og Simla-avtalen m m, <http://www.indianembassy.org/policy/Kashmir/kashmir.htm>.
- (7) Caplex nettleksikon (2002): *Gandhi, Mohandas Karamchand, Mahatma*, <http://www.caplex.net/>.
- (8) Encyclopædia Britannica Online (2002): *India - History*, Encyclopædia Britannica Article, <http://www.eb.com/>.
- (9) Encyclopædia Britannica Online (2002): *Kashmir*, Encyclopædia Britannica Article, <http://www.eb.com/>.
- (10) Taj Reisen oHG (2002): *Ladakh – Leh. Hemis Festival Reise*, <http://www.tajreisen.de/html/ladakh-leh-indien.html>.
- (11) Jammu & Kashmir – The Complete Knowledge Base (2002): *The Three Main Regions of Jammu & Kashmir*, <http://www.jammu-kashmir.com/basicfacts/tour/regions.html>.
- (12) The Indian Express (1998): *Aksai Chin is ours, says China*, <http://www.indian-express.com/ie/daily/19980718/19950254.html>.
- (13) Nayyar A H (2003): Personlig kommunikasjon, juli 2003.
- (14) Aftenposten (2004): *Historisk tøvær mellom India og Pakistan*, ved H Tjønn, 21. juni 2004.

- (15) Encyclopædia Britannica Online (2002): *Pakistan*, Encyclopædia Britannica Article, <http://www.eb.com/>.
- (16) AP (2004): *India, Pakistan Agree to Peace Talks*, 6. januar 2004.
- (17) Burns J F (1998): *In Brinkmanship's Wake, all quiet on the Kashmir Front*, International Herald Tribune, 16. juni 1998.
- (18) Moore M (1998): *Kashmiri militants join the Mainstream*, Washington Post, 3. juli 1998.
- (19) Encyclopædia Britannica Online (2002): *India*, Encyclopædia Britannica Article, <http://www.eb.com/>.
- (20) Toft H K (2003): *Kjernevåpenrelaterte folkerettslige avtaler*, FFI/RAPPORT-2003/00996, ugradert, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, ISBN-82-464-0740-6, <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2003/00996.pdf>.
- (21) International Boundary Consultants (1998): *India's Boundary Disputes with China, Nepal and Pakistan*, <http://www.boundaries.com/India.htm>.
- (22) Ganguly S (1991): *From Defence of the Nation to Aid to the Civil: The Army in Contemporary India*, Journal of Asian and African Affairs, vol **26**, nr 1-2.
- (23) Baxter C, Kennedy C H (2001): *Pakistan 2000*, Oxford University Press 2001.
- (24) CNN (2002): *Aksai Chin: China's disputed slice of Kashmir*, 24. mai 2002, <http://asia.cnn.com/2002/WORLD/asiapcf/east/05/24/aksai.chin>.
- (25) Ramana M V, Nayyar A H (2001): *India, Pakistan and the Bomb*, Scientific American, desember 2001.
- (26) Rashid A, Sidhva S (1998): *Might and Menace*, Far Eastern Economic Review, 11. juni 1998.
- (27) Jones R W, McDounough (1998): *Tracking nuclear proliferation, A guide in maps and charts, 1998*, ISBN 0-87003-113-9, <http://www.ceip.org/programs/npp/track98b.htm>.
- (28) Perkovich G (1999): *Indias Nuclear Bomb*, University of California Press, ISBN 0-520-21772-1.
- (29) Cirincione J (2002): *Deadly Arsenals, Tracking Weapons of Mass Destruction*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC, ISBN 0-87003-193-7.
- (30) Abdul Kalam A P J, Rajan Y S (1998): *India 2020: A Vision for the New Millenium*, Penguin Books, India.
- (31) Singh J (1998): *Against Nuclear Apartheid*, Foreign Affairs **77**, nr 5:44, september/oktober 1998.
- (32) Mansingh S (1984): *India's Search for Power: Indira Gandhi's Foreign Policy*

1966 – 1982, New Delhi.

- (33) Monterey Institute of International Studies (2002): *Recent Events Leading to India's Nuclear Tests*, Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies, <http://cns.miis.edu/research/india/bjpchron.htm>.
- (34) Bhatta Dr K M, Mehta Dr M (2002): *Nuclear Issue, Bharatiya Janata Party*, <http://www.bjp.org.in/major/nuclrkb-1.html>.
- (35) Federation of American Scientists (2000): *Nuclear Weapons*, om India, <http://www.fas.org/nuke/guide/india/nuke>.
- (36) Zubrzycki J (1998): *Hindu Nationalists Aim for Nuclear Arsenal*, The Australian, 4. februar 1998.
- (37) Faruqui A (2003): *Rethinking the national security of Pakistan*, Ashgate.
- (38) Shamshad A (1999): *Nuclear doctrine a logical evolution of India's hegemonic ambitions*, Business Recorder, Karachi, 9. september 1999.
- (39) Gul LtGen H (2003): Personlig kommunikasjon, intervju 13. mai 2003.
- (40) Jones O B (2002): *Pakistan: Eye of the Storm*, Yale University Press, London.
- (41) Weiss L (2004): *Pakistan: It's déjà vu all over again*, Bulletin of the Atomic Scientists, mai/juni 2004.
- (42) The New York Times (1998): *Buzz Words: Who's Afraid of the Islamic Bomb?*, ved E Sciolino, 7. juni 1998, <http://www.la.utexas.edu/course-materials/government/mena/USME/su98/chat/0021.html>.
- (43) Bhutto B (1998): *A Military Strike Will Teach Rogue India a Lesson*, International Herald Tribune, 16 - 17. mai 1998.
- (44) Anderson J W, Khan K (1998): *Five Tests are Conducted to Answer India*, International Herald Tribune, 29. mai 1998.
- (45) Cooper K J (1998): *India warns Pakistan over Kashmir*, International Herald Tribune, 19. mai 1998.
- (46) Sublette C (2001): *1998: The Year of Testing*, Pakistan's Nuclear Weapons Programme, <http://nuclearweaponarchive.org/Pakistan/PakTests.html>.
- (47) Hoodbhoy P (1999): *A recipe for Unbridled Pak-India Nuclear Competition*, The News, Karachi, 5. oktober 1999.
- (48) The Guardian (2004): *Musharraf knew I was selling secrets, says nuclear scientist*, ved J Astill, 4. februar 2004, <http://www.guardian.co.uk/pakistan/story/0,2763,1140386,00.html>.
- (49) Hoodboy P (2001): *Bombs, missiles and Pakistani Science*, artikkel i boken *Out of the*

nuclear shadow av Kothari S, Mian Z (eds).

- (50) BBC News (2004): *Nuclear scandal still begs questions*, 5. februar 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3464073.stm.
- (51) Bokhari L (2004): *Radikal islamisme i Pakistan og Kashmir - Fra lokal til global jihad?*, FFI/RAPPORT-2004/01583, ugradert, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2004/01583.pdf>.
- (52) Ayooob M (1998): *Advantage India*, New York Times, 1. juni 1998.
- (53) Embassy of India (1999): *Draft Report of National Security Advisory Board on Indian Nuclear Doctrine*, http://www.indianembassy.org/policy/CTBT/nuclear_doctrine_aug_17_1999.html.
- (54) NRDC Nuclear Notebook (2003): *Chinese Nuclear Forces, 2003*, Bulletin of the Atomic Scientists **59**, nr 6, november/desember 2003, <http://www.thebulletin.org/issues/nukenotes/nd03nukenote.html>.
- (55) Cooper K J (1998): *India Eschews Big Nuclear Arsenal*, International Herald Tribune, 18. juni 1998.
- (56) The Hindu (1999): *India's use of nuclear weapons*, 29. november 1999.
- (57) Kothari S, Mian Z (eds) (2001): *Out of the nuclear shadow*, Lokayan and Rainbow Publishers Ltd, Delhi.
- (58) Federation of American Scientists (1998): *Text of Prime Minister Muhammad Nawaz Sharif Statement at a Press Conference on Pakistan Nuclear Tests*, <http://www.fas.org/news/pakistan/1998/05/980528-gop-pm.htm>.
- (59) Washington Post (2004): *India, Pakistan to Set Up Hotline - Talks End With Deal to Maintain Moratorium on Nuclear Testing*, ved J Lancaster, 21. juni 2004.
- (60) Howard Sir M (1984): *The Causes of Wars and Other Essays*, Harvard University Press.
- (61) Hagerty D T (2000): *Kashmir and the Nuclear Question revisited*, artikkel i boken Baxter C og Kennedy C H: *Pakistan 2000*, Oxford University Press, 2000.
- (62) Ramana M V, Nayyar A H (2001): *India, Pakistan and the Bomb*, *Scientific American*, desember 2001.
- (63) Miller J, Risen J (2000): *A Nuclear War Feared Possible over Kashmir*, New York Times, 8. august 2000.
- (64) Riedel B (2002): *American Diplomacy and the 1999 Kargil Summit at Blair House*, Policy Paper Series 2002, Center for the Advanced Study of India, University of Pennsylvania, <http://www.sas.upenn.edu/casi/reports/RiedelPaper051302.htm>.
- (65) Dalton T F (2003): *Toward Nuclear Rollback in South Asia*, *Current History*,

- desember 2003.
- (66) Choudhury U (2003): *Too close for comfort*, Bulletin of the Atomic Scientists, mars/april 2003.
- (67) Axelsson A, Jonson P, Lindblad A, Norlander L, Norquist A, Unge W, Wigg L (2002): *Indian and Pakistani Weapons of Mass Destruction in a Security Policy Context*, Totalförsvarets Forskningsinstitut, ISSN 1650-1942.
- (68) Aftenposten (2003): *Indisk grensegjerde i omstridte Kashmir*, 5. august 2003.
- (69) BBC News (2003): *Have nuclear weapons made South Asia safer?*, ved O Bennet-Jones, 9. mai 2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3015085.stm.
- (70) BBC News (2002): *India-Pakistan Timeline*, http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/south_asia/02/india_pakistan/timeline/html/2002_03.stm.
- (71) Washington Post (2003): *Pakistan, India Agree on Kashmir Cease-fire*, ved J Lancaster, 26. november 2003.
- (72) Washington Post (2003): *Pakistan Would Forgo Kashmir Referendum*, ved J Lancaster, 19. desember 2003.
- (73) BBC News (2004): *Analysis: Pakistan-India talks*, ved Soutik Biswas, 18. februar 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3499389.stm.
- (74) Reuters (2004): *No Slowdown in Pakistan Nuclear Program - Musharraf*, ved M Collett-White, 1. juli 2004.
- (75) Dawn (2004): *Nuclear hotline to be set up - Pakistan, India to continue test ban*, ved J Naqvi, 21. juni 2004.
- (76) International Crisis Group (2004): *India/Pakistan Relations and Kashmir: Steps toward Peace*, ICG Asia Report No 79, Islamabad / New Delhi / Brussels, 24. juni 2004.